

BIBLIOTEKA
SHITET

BJH-2

m 33

MIROSH MARKAJ

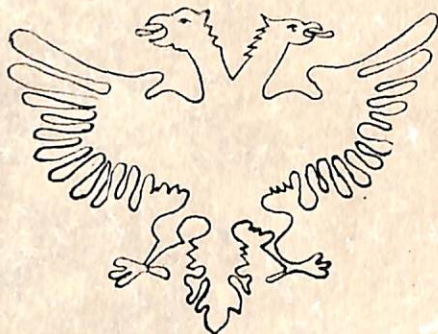
BESA E MADHE

DRAME

SH-2

N133

MIROSH MARKAJ

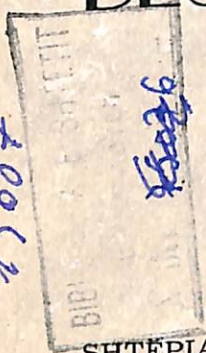

BESA E MADHE

DRAMË

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

19687

V E T A T :

SULË VOKSHI -
MET KORONICA
PRENKË GULIA
TONI I PRENKËS -
MIC SOKOLI +
ALI PASHË GUCIA +
SHPEND HEKAKEQI +
MEHMET ALI PASHË MAXHARI -
ABDULLA PASHË DRENI -
ADJUTANTI I SULLTANIT -
HANMI I PASHËS -
MEHMET ALI DRENI -
MRIKA +
SHAQIR AGA ~
BAJRAM AGA -
PATËR PJETRI -
HOSHI I NURIT ~
HASAN BATUSHA ·
SEJMENI I ABDULLA DRENIT -

HOXHË QITAPI -
SILI BOZAXHIU +
GANIU +
HUSA +
MUJË MUHAXHIRI +
LAM MUHAXHIRI
MALËSORË, USHTARË +
TELLALI E TË TJERË +

Ngjarja zhvillohet në Gjakovë, më 1878.

LIBRI I DOKUMENTA

VEPRIMI I

Gjakovë, më 27 gusht 1878

A. Pamje nga rruga

Në një krah të skenës një lis i madh rrezuar përdhe, ndërsa në tjetrin një qoshk me një tendë gjethesh, që i bën hije. Dy tryeza dhe disa karrige: sheqerxhohana e Sili Bozaxhiut.

Dukja 1

Në krahun e qoshkut: Shpendi, Bozaxhiu, Ganiu, Hysa.

- SHPENDI — (Hyn duke mbartur një kosh mbuluar me fier.) O Sili Bozaxhiu!

BOZAXHIU — (Nxjerr kryet nga qoshku.) Urdhëro!

Ti Shpend Hekakeqi je?

SHPENDI — Ta prura borën.

BOZAXHIU (I del përpara.) Hej, të lumshin këmbët! (E ndihmon ta ulë barrën përdhe. Ganiu dhe Hysa afrohen te qoshku.)

GANIU — Nuk do të ishte keq ta pinim nga një bozë?

HYSA — Edhe ajo na duhej, pak jemi të thartuar.

BOZAXHIU — (Duke u kthyer të porsaardhurve.)

Urdhëroni, myshterinj, sherbet të ftohtë me borë. Urdhëroni!

GANIU — (*Me habi.*) Borë në mbarim të gushtit!

BOZAXHIU — Sapo ka zbritur nga bjeshkët. (*Tregon Shpendin, që është ulur në një karrige dhe fshin djersët.*)

HYSA — Prej nga e ke prurë, o burrë i dheut?

SHPENDI — Nga maja e Shkëlzenit.

GANIU — (*Ulet në karrige.*) Na bjer nga një sherbet me borë, o Sili Bozaxhiu! (*Ulet edhe Hysa.*)

BOZAXHIU — Peqe, myshterinj!

SHPENDI — Deri te Hani i Piskotës e prura ngarkuar në gomar, porse aty nuk desh të më bindej gomari. Oka t'i bëja? E mora në krah... Më lodhi.

BOZAXHIU — (*Nxjerr kryet nga dritarja e sheqerçihânës.*) Mos u mërzit, o Shpend Hekakeqi, veshgjati, veshgjat është. Të kishte pasur mend e bënin pashë. Nuk tha keq ai kopshtari i përrallës. (*I ve përpara paret. Shpendi nxjerr qesen dhe i shtie në të. Dëgjohet një dauille që larg.*)

SHPENDI — Për çka bie kjo lodër, O Sili Bozaxhiu?

BOZAXHIU — Na çau veshët qëmenatë tellalli i hyqymetit: do të vijë Mehmet Ali Pashë Maxhari! Do të vijë në sabah, do të vijë në hylë... Po afrohet iqindia dhe Mehmet Ali Pashë Maxhari nuk po duket.

SHPENDI — Kush është ky Mehmet Ali Pashë Magjari?

GANIU — (*Shtrudr.*) Një mik i mbretit.

HYSA — (*Rrëmbyer.*) Armiku i milletit.

SHPENDI — (*I habitur.*) Kjo qenka një punë dreqi: mik i mbretit, armik i milletit.

BOZAXHIU — (*Nxjerr kryet nga dritarja e Aqosh-kut.*) Bukur e the, o burrë i malësisë: kjo pasi¹⁾ e Maxhar Pashës në Gjakovë! është një punë dreqi.

SHPENDI — (*Me dyshim.*) Mos vjen me mbledhë pagët e të dhjetat e vitit që shkoi? Ne nuk i kemi larë ende. (*Duke tundur kokën.*) Kot plodhet, s'kemi veç lëkurën.

HYSA — Edhe Krajlitë e Evropës me mbretin e Stambollës shi për këtë punë e kanë nisur Maxhar Pashën: me na rrjepë lëkurën.

SHPENDI — (*I befusuar.*) Me na rrjepë!

HYSA — (*Ngrihet më këmbë.*) Kështu me na rrjepë e me na nda në katër copa. Sepse, lum miku, vendi ynë sot ka ngelur në dorë të krajlive dhe të mbretit si delja në dorë të thertarëve: e presin, e rrjepin, e nxjerrin në treg...

SHPENDI — (*I fyer.*) Çka je kah flet, bre burrë!

HYSA — (*I qaset Shpendit dhe i vë dorën mbi sup.*) Nuk flas unë kështu, o trim i malësisë. Kështu ka folur Maxhar Pasha përpara krerëve tanë, në Xhaminë e Bajrakut, mu në mes të Prizrenit.

SHPENDI — (*Me mllef.*) Dhe ata e dëgjuan duarlidhur. Si nuk u ndodh një burrë të nxirrte taganin dhe t'ia priste kryet.

GANIU — (*Qetëson shokun e vet.*) Mos u rrëmbe, bre Hysë, nuk e dimë ende për fill e për pe se çka mund të ketë ndodhur në Prizren.

HYSA — E çka të dijmë më tepër mbreti na ka nxjerrë në treg të Ballkanit me na shitë.

1) Pasi = vizitë.

BOZAXHIU — *(Me një tabaka në dorë dhe gotat me sherbet u shërben myshterinjve dhe Shpendit.)*

Ashtu është, Hysa ka të drejtë. Mbreti i Stambollit ia ka falur knjaz Nikollës të Malit të Zi zgjashtë shehre të Shqipërisë së Epërme. Dhe krajlitë e Evropës në Berlin i paskan thënë: «Për hajr të qofshin!»

Tani knjazi gatitet ta sjellë të shoqen, Milenën, bashkë me gocat, në Prizren; se aty ia paska qejfi ta ngrehë selinë e krajlisë së vet.

SHPENDI — Pasha qiëllin! Le ta zgjasë dorën. Do t'ia shkurtojme. E lidhëm a s'e lidhëm besën në Prizren?

HYSA — E lidhëm, bre burrë i dheut.

SHPENDI — Atëherë çka presin krerët e Lidhjes sonë?

GANIU — Krerët e Lidhjes Shqiptare kanë dy javë që japin e marrin me Maxhar Pashën, në Prizren... Punët nuk na venë mirë me sa kemi marrë vesh nëpër tevatyrë.

BOZAXHIU — Kjo dita e sotme ju ka thartuar shumë, or miq. Prandaj uluni dhe pini nga një sherbet me borë bjeshkësh që të freskoheni dhe të qetësoheni. *(Ulen dhe pijnë sherbetin me ngadalë.)*

Dukja 2

Në krahun e lisit të rrëzuar përdhe Mujë Muhaxhiri dhe Lam Muhaxhiri.

MUJË MUHAXHIRI — Edhe ti, o Lam, na paske dalë me takua lajmësin e mbretit?

LAM MUHAXHIRI — *(Me keqardhje.)* Hej, or Mujë, unë të dal me takua lajmësin e mbretit! E ku

më lenë rehat sejmenët e begit. Kam drojë¹⁾ se do t'i nxjerrin cullët në rrugë të madhe.

MUJË MUHAXHIRI — E çka do t'i duhen kësollat në livadhet e Piskotës Abdulla beg Drenit? Gjëja e gjallë ndodhet në bjeshkim.

LAM MUHAXHIRI — Begit ia kënda të më nisë bujk me punua në çiflikun e Kavallës.

MUJË MUHAXHIRI — *(I kapur befas.)* Syrgjin deri në Kavallë!

LAM MUHAXHIRI — *(I bindur.)* Unë nuk largohem prej Kosove. Mjaft rrugë të gjatë kam bërë nga Vranja në Gjakovë. Më duket se po të shkoj më tutje do të humb, do të trëtem si kripa në ujë. Muhaxhir jam këtu, pa plang e pa shtëpi, por e ndiej veten në vendin tim.

MUJË MUHAXHIRI — Në vatan.

LAM MUHAXHIRI — Ashtu! *(Pas një psherëtime.)* Ti, or Mujë, erdhe nga Tivari dhe ua ngrehe robve të tu një strehë në Gjakovë.

MUJË MUHAXHIRI — *(Me dorë në zemër.)* I qofsha falë hoxhë Met Koronicës, që ma dha atë kthimën te mejtepi!

LAM MUHAXHIRI — Kurse unë.. Më mirë dal këtu në rrugë të Prizrenit dhe ngreh një çadër si cergar, se të marr rrugën e Kavallës. S'vete e s'vete.

MUJË MUHAXHIRI — *(I hedh dorën mbi sup.)* Hej, sa qenka pezmatuar, or miku i halleve! Ulu të rrimë dhe ndize një duhan. Mos u tut nga sejmenët e Abdulla begit.

1) Drojë = frikë.

LAM MUHAXHIRI — Unë nuk tujem... më vjen bezdi... (Ulen që të dy pranë lisit të rrëzuar dhe dredhin nga një cingare.)

Dukja 3

Sejmeni i Abdulla Drenit dhe Bajram Aga hyjnë nga mesi i skenës.

SEJMENI — Pa shiko, o Bajram agë, krejt Gjakova paska dalë me pritë të dërguarin e mbretit. (Gati sikur këndon):

*Lum e lum po ban mileti
për një mik që na çon mbreti.*

BAJRAM AGA — (E miraton.) Me të vërtet shumë millet paska dalë në rrugë të Prizrenit.

SEJMENI — (Vazhdon përsëri si duke kënduar):

*Kah asht nisë ky miku i mbretit?
Në konak të Abdulla begit.*

BAJRAM AGA — Të ardhka ndoresh me qitë bejte, o sejmen i begit.

SEJMEN — Evet¹⁾, Bajram agë. E kam nga gëzimi. Vetëm se Abdulla begit duhet t'i themi Abdulla pashë Dreni, ashtu si duhet të të themi edhe ty bimbash Bajram agë Gashi...

BAJRAM AGA — (Si duke qeshur.) Paska qenë hokatar.

SEJMENI — A nuk ta ka premtuar nishamin e bimbashit Mehmet Ali Pasha?

---

1) Evet (tve) = ashtu

BAJRAM AGA — Thua se do ta mbajë fjalën?

SEJMEŇI — Domosdo. Dashamiri ynë, Abdulla pashë Dreni, e ka mik të ngushtë. Mehmet Ali Pashë Maxharin. Kush i ngriti bejlerët tanë dhe i bëri pashallarë? Dorë e djathtë e padishahut, Mehmet Ali Pasha. Edhe kësaj here sultani e ka nisur Mehmet Ali Pashën për në vilajetin tonë me një premtim të madh: «Po ma solle në udhë miletin e Arnautllëkut do të të bëj vezir dhe do të të fal një çiflig të madh më të dalë të Stambollit.» Edhe ne që do t'i bëhemi krah mikut të mbretit, riuk do të mbelemi pa gjë: ti bimbash, unë kajmekam.

BAJRAM AGA — I guhtë je, bre Masar agë.

SEJMEŇI — Melhem për plagë. (Bëjnë disa hapa përpara.)

Dulçija 4

Bajram aga, Sejmeni, Mujë Muhaxhiri, Lam Muhaxhiri, Bozaxhiu.

LAM MUHAXHIRI — (Mënjanë.) Ku na dolën përballë, dreqi t'i marrë!

BAJRAM AGA — Merhaba, o Lam Muhaxhiri! (Afrohet te Muhaxhirët.) Mos është Mujë Muhaxhiri, nga Tivari, ky mikut yt.

LAM MUHAXHIRI — Ai vetë.

BAJRAM AGA — Qofsh me shëndet, o Mujë Muhaxhiri.

MUJË MUHAXHIRI — (Përshtëndetet me Bajram agën.) Tungjatjeta!

BOZAXHIU — (Te derape shëqerçhikanës.) Urdhëronij, myshterinj! Bozë të ftohtë, sherbet me borë, dundërma; dhjetë pare! Badiava! (Shkon të

shtrojë një tryezë me katër karrige.) Urdhëroni myshtërinj!

BAJRAM AGA — Uluni, bre miq, të filladitemi me nga një pije të ftohtë.

MUJË MUHAXHIRI — Të falëmi nderës!

SEJMEMI — Sot do të paguaj unë, Bajram agë. Ti na ke ardhur si mik.

BAJRAM AGA — Nuk është ndonjë harxh i madh. (Bozaxhiut.) Mua më bjer një sherbet me borë, të bëshkëve.

MUJË MUHAXHIRI — Ne të dyve nga një bozë.

SEJMEMI — Unë dua dundërma. (Ulen rreth tryezës.) Vapë e madhe.

BAJRAM AGA — Vapa sot ka filluar qysh në mëngjes, sapo doli dielli. (Qetësi! Që larg dëgjohet zëri i myezinit: «Allah iqber!»)

SEJMEMI — Mulla Kamberi po i thërret besnikët me u falë për qindë.

BAJRAM AGA — Qysh e duroni këtë ufëm!

BOZAXHIU — (Duke u shërbyer.) Shumë herët të paska marrë malli për borën e bëshkëve, o Bajram agë.

SEJMEMI — Po ta kesh qesen plot e ke borën në shtëpi.

BOZAXHIU — Paraja ngre ujët përpjetë, si mos ta zbresë borën tatëpjetë!

BAJRAM AGA — Prej nga je ti, o Sili Bozaxhiu?

BOZAXHIU — Prej Rekës së Dibrës, o bajraktar. Kam njëzet vjet që kam zenë vend në Gjakovë. Në fillim më thërrisnin Sili Bagëri, sipas zanatit të pleqve...

SEJMEMI — Gjakovë të njeh për bozaxhi dhe të thërret Sili Bozaxhiu.

BAJRAM AGA — Unë të njoh mirë, o Sili Bagëri, por desha të të njohin edhe këta miqtë muhaxhirë. Reka e Dibrës ishte vatani yt i vjetër, Gjakova është vatani yt i ri. Domosdo vendi që të mban bëhet vatan.

BOZAXHIU — (Me keqardhje.) Malli dhe gjëja nuk na mbante në Rekë. Edhe kur ishte moti i mbarë, zbriste Luma dhe na bëhej gjysmatare. (Bajram aga nxjerr qesen të paguajë.) Eku nuk i gjen rekallinj të tanë sot: në Stamboll, në Sofje, në Bukuresht... Kur u ngrit Lidhja Shqiptare në Prizren erdhi nga Stambolli bashkë me Abdyl Toskën, Pashko Vasë Shkodranin edhe një miki i tim ungji, Gjon Vrethia thoshin emrin. Ai bujti në shtëpinë time.

BAJRAM AGA — Në njëzet vjet me një ibrik bozë ngrite shtëpi e dyqan.

SEJMEMI — Këtij i thonë kësmet.
(Ngrihen të gjithë më këmbë. Bozaxhiu mbledh gotat.)

BOZAXHIU — Kësmeti nuk vjen avash-avsh duke punuar si rob, kësmeti vjen në një hop, me një ferman dhe ta ngjit në gjoks një nishan: të bën bimbash, kajmekam. (Shkon e hyn në sheqerxhiane.)

SEJMEMI — (I mërzitur.) Ku i ke marrë vesh këto fjalë, o kauri i Dibrës?

BOZAXHIU — (Nga dritarja.) Nuk ka të fshehtë që të mos merret vesh në këtë vend. Milet i ta këndon pusullën në xhep, Masar agë.

SEJMEMI — Karvani të na shkojë përpara...

BAJRAM AGA — Sheqerxhi shakator. (Lam Muha-

xhirit.) O Lam Muhaxhiri, mos i bjer së mirës me këmbë; nisur për në Kavallë. Atje është kështeti yt. A e dëgjon si flet rekalliu? E ka syrin pishë, ndonëse është jabaxhi në Gjakovë.

LAM MUHAXHIRI — Dibër e Gjakovë janë afër... Shqipëri. Kavalla është larg.

BAJRAM AGA — Kavalla është truall i mbretit, Turqi.

SEJMENI — Shqipëria është vatani ynë i vogël, Turqia vatani ynë i madh. Jarebi shyqyr, që ndodhëm turq.

BAJRAM AGA — Atëherë mblihduni rreth meje, o muhaxhirë, t'ju shkruaj ushtarë me rrogë në taboret e mbretit. Të nisemi dhe të marrim trojet e humbura.

LAM MUHAXHIRI — Ne u nisëm vetë një herë, që të merrnim trojet e humbura, por askeri i doretit na la në baltë.

MUJË MUHAXHIRI — Nuk na rrejnë më fjalët e bukura.

Dulcja 5

Prenkë Gulia dhe Hasan Batusha hyjnë nga mesi i skenës.

HASAN BATUSHA — Tani ju kaurët duhet të gëzoheni, o Prenkë Gulia.

PRENKË GULIA — E pse të gëzohemi, o Hasan agë?

HASAN BATUSHA — Sepse ky Maxhar Pasha është kaur si ju.

SEJMENI — *Stafkurullah!*

BAJRAM AGA — Po na gudit, o Hasan agë Batusha.

HASAN BATUSHA — Edhe unë u çudita, kur dëgjova, por kështu është; prandaj i thonë maxhar, se është kaur. (Të gjithë kthehen të çuditur kah Prenkë Gulia dhe Hasan Batusha.)

PRENKË GULIA — (Shtruar.) Se çfarë feje është nuk e di. Por unë them se ky njeri, po të vijë për të mirën tuaj, do të vijë edhe për të mirën tonë, po të vijë për të keqen tuaj, do të vijë edhe për të keqen tonë. Ne jemi shqiptarë të një gjaku. Dhe ai vjen i huaj, dërguar prej të huajsh: prej gjashtë krajlive të krishtera të Evropës dhe prej mbretit mysliman të Stambollit shtatë. Ne të qëndrojmë njeri pranë tjetrit si vëllezër të pandarë; vetëm kështu do ta mbajmë më këmbë Lidhjen Shqiptare. (Dëgjohet lodra duke w afruar.)

HYSA — Kështu, o Prenkë Gulia. (E miratojnë edhe të tjerë.)

TELLALLI — (Hyn duke i rënë lodrës.) Hej, mileti i Gjakovës, dëgjoni e mbani vesh! Mehmet Ali pashë Maxhari nuk vjen sot në kazanë tonë, se ka ndodhur një gjurulldi e madhe në çarshinë e Prizrenit. Prandaj kajmekani ynë, Xheladin beu, me fjalën e Hafëz Pashës, valiut të Kosovës, bën hyqëm të shpërndahej mileti nëpër shtëpi pa fjalë e pa gjurulldi. (Vazhdon t'i bjerë lodrës duke dalë.)

HYSA — E si të shpërndahej, bre burra? Prizreni ka marrë flakë... Ne duhet të bashkohemi.

GANIU — Të bashkohemi dhe t'i presim hovin këtij dushmani.

MUJË MUHAXHIRI — Ndryshe ky Maxhar Pasha do t'i nxjerrë të gjithë shqiptarët muhaxhirë.

BOZAXHIU — (*Prenkë Gulisë.*) Si t'ia bëjmë, o myselimi ynë?

PRENKË GULIA — Ne nuk shpërndahemi, do të dalim me pritë Sulejman agë Vokshin, që kthehet nga Prizreni. Qe ku po vjen im bir, Toni. (*Sejmeni dhe Bajram aga drejtohen, të dalin nga ana e lisit të rrëzuar përdhe, pas tyre Hasan Batusha, të tjerët presin Tonin.*)

Pamja 6

Toni i Prenkës, pas tij Sul Vokshi dhe Met Koronica të ndjekur nga disa malësorë, më vonë Tellalli.

TONI I PRENKËS — Po vjen Sulejman agë Vokshi, Hoxhë Met Koronica... Sapo u kthyen nga Prizreni.

SEJMENI — O Bajram agë, të shikojmë në sarajet e Abdulla pashë Drenit. Atje do të gjejmë patjetër ndonjë lajmës.

BAJRAM AGA — Nuk e ke keq. Abdulla pashë Dreni do të na ketë çuar fjalë... Jakë me ne, o Hasan agë! (*Dalin.*)

HASAN BATUSHA — Të dëgjojmë çka na thotë Sulejman agë Vokshi.

SUL VOKSHI — (*Duke hyrë.*) Mirë se ju gjej, or burra!

TË GJITHË — Mirë se vjen, o Sulejman agë Vokshi! (*Përshëndeten.*)

PRENKË GULIA — Edhe ti, kadi efendi, paske qenë në Prizren? Nuk e dija.

MET KORONICA — Unë dola me e takue Sul Vokshin deri te ura e Fshajit, se nuk më pritej. Ti e di, o Prenkë Gulia, sa i padurueshëm jam unë.

PRENKË GULIA — Për lajmet e Prizrenit të gjithë jemi të padurueshëm.

HYSA — E si të shkoi puna atje në Prizren, o Sulejman agë Vokshi?

GANIU — Si u ndatë me Maxhar Pashën?

MET KORONICA — Fol, or Sul Vokshi, se këtu jemi gjithë tanët.

SUL VOKSHI — Mehmet Ali pashë Maxhari erdhi nga Stambolli me qëllim që ta prishë Lidhjen Shqiptare. Si nuk ia doli me e prishë e përçau.

PRENKË GULIA — Nuk duhet të përçahemi kurrësesi. Ne e ngritëm Lidhjen Shqiptare të gjithë për një, për Shqipëri.

MET KORONICA — E po ja që na përçau, o Prenkë Gulia.

SUL VOKSHI — Ne, krerët e vegjëlimit, nuk kemi luajtur nga besa që lidhëm në Prizren dhe do të qëndrojmë deri në fund për të mbrojtur trojet tona. Disa nga krerët e parësimit kanë luajtur nga besa; ata duan t'ia lëshojnë Plavën e Gucinë Malit të Zi.

MET KORONICA — Kurrën e kurrës!

TË GJITHË — Kurrën e kurrës!

GANIU — Punë që s'bëhet.

SHPENDI — Vdesim e nuk e lëshojmë.

TONI I PRENKËS — Këtë marre askush s'e do, këtë faqe të zezë gjithkush e dro, thotë Pashko Vasa.

SUL VOKSHI — *(I vë dorën në sup Tonit të Prenkës.)*

«Ne u mblodhëm në këtë kuvend që të lidhëm besën shqiptare dhe të betohemi se do t'i mbrojmë me gjak trojet, që na kanë lënë trashëgim të parët tanë», tha Abdyl beg Toska,

1968

75076

në Prizren. Dhe ne nuk e shkelim këtë be të rëndë. Nga trojet tona nuk lëshojmë asnjë pëllëmbë.

TË GJITHE — Asnjë pëllëmbë!

SUL VOKSHI — *(Duke hedhur një sy rreth e rrotull.)*

A e dini se kush i doli krah Maxhar Pashës, atje në Prizren këto ditët e prame, or burra? A e dini se kush don t'i prijë kah Plava e Gucia të dërguarit të mbretit? Abdulla Pashë Dreni, kryetari ynë! *(Murmërimë çudie.)*

PRENKË GULIA — Si është e mundur, o Sulejman agë Vokshi!

MET KORONICA — Unë nuk çuditem, or miq e shokë. Abdulla Drenit i kanë pëlqyer gjithmonë nishanet. Ai i ka pritur me dorë në zemër të gjitha fermanet e padishahut, ndryshe nuk bëhej pashë, por dilte kaçak malit si ti, Sulejman agë Vokshi.

SUL VOKSHI — Ne nuk e ngritëm Lidhjen Shqiptare për nishane, as për ofiqe dhe çifligje, por për Shqipëri. Prandaj që tashti do të lëshojmë kushtrimin në Rrafsh e në Malësi: «Kush është trim prej shtatë deri në shtatëdhjetë vjeç të marrë hutën në dorë dhe të zbresë në Gjakovë, se Lidhja Shqiptare ndodhet në rrezik!» *(Dëgjohet përsëri lodra. Të gjithë drejtohen nga tellalli që hyn.)*

TELLALLI — Hej, millet! Hyqymeti i Gjakovës!...

MET KORONICA — *(Turret dhe i heq lodrën.)* Hyqymet në Gjakovë jemi ne, o tellall i dovetit... Shporru që këtej. *(Hysës.)* Merr këtë lodër ti, o Hysë, dhe jep kushtrimin të mbliidhet trimëria e Gjakovës që tashti në sheshin Terzihanës.

HYSA — (*Merr lodrën dhe i bie.*) Hej! Dëgjoni e mbanini vesh kushtrimin e Lidhjes Shqiptare, në Gjakovë: Kush është burrë, prej shtatë deri më shtatëdhjetë vjeç, me hutë në dorë, t'urdhërojë në sheshin e Terzihanës, për kuvend!» (*I bie përsëri lodrës me një ritëm valleje.*)

PRENKË GULIA — Me këto lodra nuk do të mbetet shqiptar pa hyrë në valle, o Sulejman agë Vokshi.

SUL VOKSHI — Lum kush hyn në vallen e miletit, o Prenkë Gulia! (*Të tjerëve.*) Të shkojmë në kuvend, or burra! (*Dalin.*)

Dukja 7

Këngëtari me lahutë, (ulur mbi lisin e rrëzuar përdhe:)

*Të shtatë krajljat kuvëndojnë,
Për Prizrenin shka po thonë?
Mehmet Pasha i Maxharit,
Mik i mbretit, mik i kralit,
Te xhamia e Bajrakut,
Ja këndoi fermanin hallkut,
Një ferman të zi Stambolle,
Me ja lëshua knjaz Nikollës
Trojet tona Plavë e Guci...
Gjëmë e madhe për Shqipni!*

(*Bie sipari në tingujt e lahutës.*)

VEPRIMI II

B. Pamja nga shtëpia e Prenkë Gulisë.

Kthina e miqve me një vatër në mes. Në krahun e majtë një mesore (1) she ndonjë shkallë që të nxjerr në kurtin (2) e shtëpisë përmyet një dore. Një derë e dytë të lidh me brendinë e shtëpisë, ashtu si edhe një mesore e dytë më të djathtë, që niste nga paret përballë, ku ndodhet një dritare. Në paretin e djathtë është vendosur një dërrasë e zezë, ku është shkruar qartë: «O moj Shqypni, e mjera Shqypni!» dhe më poshtë: «Çoniu shqyptarë, prej gjumit, çoniu — Të gjithë si vllazën në një besë shtrëngoniu!» Disa shkambinj e frona.

Dukja 1

Nëpër errësirë dëgjohet troku i një kali, hingëllima e tij. Zhurma e çilrikut dhe e ujit që rrjedh... Mic Sokoli, Prenkë Gulia, Toni i Prenkës.

---

1) Mesore = korridor.

2) Kurt = Oborr.

MIC SOKOLI — (Që jashtë.) O i zoti i shtëpisë, o
Prenkë Gulia!

PRENKË GULIA — (Hyn nga mesorja e djathtë me
një kandil.) Kush je ti?

MIC SOKOLI — (Përsëri që jashtë.) Një kaçak mali.
A pret miq?

PRENKË GULIA — (Shkon dhe hap derën e kurtit.)
Shtëpia e shqiptarit e mikut dhe e shtegtarit.
Urdhëro!

MIC SOKOLI — (Hyn Brenda.) Mirëmbërëma!

PRENKË GULIA — Mirë se erdhe dhe të lumtë kë-
mba! (Pasi e ka njohur) Por ti nuk je në derë
të mikut, o Mic Sokoli, ti je në derë të fisit. Unë
Nikaj e ti Krasniq, trangu dhe dega e një lisi.

MIC SOKOLI — (Pasi përshëndetet me të zotin e
shtëpisë.) Prandaj unë nuk trokita në portën e
madhe.

PRENKË GULIA — Edhe unë ta dëgjova që larg tro-
kun e kalit. Pa kur hyre në kurt dhe u ndale
me mbushë ujë te pusi: «Ky do të jetë njeri i
shtëpisë», thashë me vete. (Vendos dritëzën
mbi vatër.) A je lodhur?

MIC SOKOLI — Më tepër më ka lodhur vapa e rën-
dë se rruga e gjatë. U ndala të flladitem dhe
të shkëmbej një fjalë me një mik të zemrës
kështu më këmbë... Më pret një rrugë edhe
më e vështirë. Duhet të nxitoj që të jem nesër
në mëngjes në Malësi.

PRENKË GULIA — (I jep një shkamb.) Ulu e shplo-
dhu se ke kohë. (Bën disa hapa nga mesorja
e djathtë.) Ore Ton, eja në kthinën e miqve,
se kemi një shtegtar!

MIC SOKOLI — Kot po e zgjon çunin nga gjumi.

PRENKË GULIA — Nuk jemi ratë.

MIC SOKOLI — Unë kujtoja se do të ishit në gjumë.
Druhesha mos ju prish qetësinë.

TONI I PRENKËS — *(Hyn dhe përshëndetet me mikun.)* Tjetërkush na e ka prishur gjumin son-
te, o Mic Sokoli. Ti mirë se erdhe...

MIC SOKOLI — *(Duke e përshëndetur.)* Mirë se të
gjeta, o mësuesi i çunave. Mua kështu ma kë-
nda me të thirrë. Të tjerët le të të thonë resh-
per i Gjakovës.

TONI I PRENKËS — Edhe mua kështu ma kënda të
të dëgjoj.

PRENKË GULIA — Ne tashti pas mesit të natës er-
dhëm në shtëpi. Sapo e ngritëm tryezën e bu-
kës... Por do ta shtrojmë përsëri.

MIC SOKOLI — Nuk më shkon asgjë veç ujit të ftoh-
të.

PRENKË GULIA — Ore bir, silli Micit një gojë bu-
kë, pastaj shtjeri edhe kalit një trastë me ta-
gji... Deri në Krasniqe rruga është e gjatë...

MIC SOKOLI — Kot po ma sjell tryezën... Nuk di se
si jam sonte: gabzheri më është lidhur nyje
në parzëm, gojën e kam të hidhur vrer.
(Toni del.)

PRENKË GULIA — Dy kafshatë bukë të ngrontë ko-
llomoqi me djathë e një tas dhallë ta lan e ta
pastron zhulin e gojës.

*(Toni lthehet me tryezën e bukës dhe del për-
sëri.)*

MIC SOKOLI — Ty të qofsha falë, o Prenkë Gulia.
Paç derën e çelur dhe t'u rritët ndera... Porse
sot ka qëlluar një ditë e mbrapshtë, që na hel-
moi tejsëtejmi. Angrrat!) e kraharorit e të

---

1) Angrrat = të brendshmet

barkut i kam plot me vrer. (*Tregon taganin, që ka për brézi.*) Sikur të më prisje me këtë tagan, nuk do të më delte prej dejsh gjak i kuq, por vrer i zi.

PRENKË GËLIA — Morëm vesh se ti, o Mic Sokoli, ishe trazuar mbi të gjithë, atje përpara xhamisë së Bajrakut... Ti kishe zhveshur taganin dhe i qe vërsulur Maxhar Pashës, bre burrë!

(*Toni këthehet përsëri.*)

MIC SOKOLI — Nuk munda ta duroj. Kur njai i dërguari i mbretit shpalli fermanin për t'i dorëzuar trojet tona, krejt polemi i Prizrenit u trazua dhe u turbullua si Drini në buënë¹⁾. Unë qeshë vetëm një shkullm. U sula ta rrëmbej dhe ta mbyt, por s'më lanë Shaqir aga dhe Abdulla pashë Dreni.

PRENKË GËLIA — Mirë bëne.

TONI I PRENKËS — Si paskan bërë mirë, or tatë!... Mandej, o Mic Sokoli?

MIC SOKOLI — Maxhar Pasha shpëtoi nga turma e zemëruar, se ja behën suvarinjte dhe e shpërndanë miletin, por telegrafisti i tij, një farë Sokrat Argjiridhi, e pësoi. Ai doli me shëtitë rrugëve, shkoi deri te kafehana e Marashit. Atje u përfol me Ramadanin e Zaskocëve... Djaloshi ynë nuk e duroi: rrëmbeu kapakllien dhe e vrau në vend.

TONI I PRENKËS — M'i lumtë dora trimit të Zaskocëve!

MIC SOKOLI — Mirë, mirë... Por atëherë krerët e parësimit i nisën një dërgatë Maxhar Pashës me e ngushëllua. Në krye të saj u vu Abdu-

1) Buenë = përmbytje, vërshim

- lla pashë Dreni, kryetari ynë. Ai e ftoi të dërguarin e mbretit, në Gjakovë.
- PRENKË GULIA — (*Me hidhërim.*) E morëm vesh, Na e tha Sulejman agë Vokshi.
- TONI I PRENKËS — Abdulla pashë Dreni nuk duhej ta grishte në shtëpi të vet këtë armik të Lidhjes Shqiptare.
- MIC SOKOLI — Abdulla pashë Dreni mund t'i prijë mikut deri në sarajet e veta, më tej Maxhar Pasha nuk bën asnjë hap.
- TONI I PREKËS — Ashtu, o trim i Malësisë: asnjë hap.
- PRENKË GULIA — (*Shtruar.*) Të shohim se si do të venë këto punë, or çuna. Të presim... Sa për ato që ndodhën në Prizren, unë ju them se n'atë trazirë... më mirë që nuk mbërrite deri te Maxhar Pasha, o Mic Sokoli. Mehmet Aliu ka shumë miq ndër krerët tanë. Vrasja e tij do ta zemronte sulltanin dhe do t'na përcante përfundimisht.
- TONI I PRENKËS — Prapë si Dullë Dreni, or tatë! Ai thotë se po të humbasë Turqia nuk ka si shpëton Shqipëria. Turqia është duke u shembur, prandaj të shikëputemi sa më parë prej saj.
- PRENKË GULIA — Perandoria Osmane nuk është aq e dobët sa thonë gazetatat, ku shkruan edhe ti, o biri im. Unë i kam shkelur përpara teje rrugët e tregtisë... Ne duhet të mbështetemi te Porta e Lartë edhe për disa vjet, sa të ngrihem mi më këmbët tona. Kështu thonë krerët e Komitetit të Stambollit: e para, të mblidhen trojet e Shqipërisë në një vilajet. Kjo tash për tash mjafton. (*Mic Sokoli ndjek me vëmendje.*)

dje bisedën duke ngrënë bukë.) Një vilajet shqiptar me qeveritarë vendës, me shkolla shqipe, me ushtri shqiptare, o Mic Sokoli. Bujqësia, zejtaria, tregtia do të ngrihen nga balta, ku kanë rënë dhe do të tumbaren në rrugën e përparimit: Rrugë të reja do të lidhin qytetet, do të zbresin luginave të lumenjve të na lidhin me detin, me Evropën.

TONI I PRENKËS — (*Vazhdon fjalën e ngashëryer.*)

Ashtu si thotë miiku ynë i Shkodrës, Zef Jubani: një udhë hekuri luginës së Drinit, që të lidhë Kosovën e Rrafshin me Shëngjinin; një udhë hekuri e dytë luginës së Shkumbinit; një e tretë luginës së Vjosës. Vetëm kështu Shqipëria do të bëhet vilajet i begatë, i qytetëruar. Tregtia do të rrjedhë nga rrafshnalta në luginat deri në bregdet: qytetet e lashtë të Arbërisë do të rilindin: fushat plot me grurë dhe misër, kodrat e malet me tufa gjethesh, delesh e dhish; pyjet me lëndë bredhi, ahu; nëntoka me xehe¹⁾ thëngjilli, hekuri, bakri. *Terra mirabilis Albaniae!*

PRENKË GULIA — Ashtu, o biri im: rruga e begatisë është rruga e lirisë.

TONI I PRENKËS — Tepër e gjatë dhe e pasigurt, o tatë. Unë i kam shkelur rrugët e tregtisë këto tre vjetët e prasmë dhe mund të them se papritur kohët kanë ndryshuar shumë. Po nuk lëvizëm nga vendi, po nuk u ngritëm me armë në dorë, të gjitha këto ëndrra dhe shëstime²⁾

1) xehe = mineral;

2) Shëstim = plan.

të bukura do t'i mbulojë pluhuri, harrimi... Perandoria Osmane nuk është një nënë që u jep kombeve të saj dorën me u ngritë më këmbë, ajo është një përbindësh, që orvatet të mbajë veten gjallë me mishin, me gjakun tonë.

PRENKË GULIA — E di, or bir, e di, por duhet të jemi të matur.

MIC SOKOLI — (*Disi i habitur dhe me të qeshur.*) Unë nuk po ju marr vesh, o i zoti i shtëpisë. Ma bëtë mendjen lesh e li me udhë hekurit, me përbindësha, me dhen e me dhi...

TONI I PRENKËS — Ke të drejtë, o Mic Sokoli... Tاتا im thotë se kjo vjeshta e Turqisë do të mbajë gjatë, sa të vjelim kollomoqin, rrushin, mollët, dardhat... Unë them se vjeshtës së Turqisë nuk i dihet: një rrebesh i parë këtu e një vit na rrëmbeu një copë të Shqipërisë, tashti një rrebesh i dytë po turret me na rrëmbye një copë tjetër...

MIC SOKOLI — Njimë të marr vesh, o mësues i çunave.

PRENKË GULIA — (*Të birit.*) Ty të kanë ndezur fjalët e shkodranëve. Ata kanë vendosur mos ta lenë Maxhar Pashën as me hy në Shkodër, por ta vrasin bashkë me valinë dhe të marrin pushtetin e vendit në dorë.

MIC SOKOLI — Ne nuk do ta lemë të gjallë ta nisë atë rrugë...

TONI I PRENKËS — Kështu, or trimi i maleve.

MIC SOKOLI — Nesër ndajnate a pasnesër në mëngjes unë kthehem në Gjakovë me gjithë malësorët ngjeshur në armë. (*Ve duart në brez.*)

Që ku i kam dy gjarpërushët¹⁾ e bajraktarit me dhanë kushtrimin.

PRENKË GULIA — (I habitur.) Shaqir aga t'i dorëzoi dy calinat e veta me dhanë kushtrimin në malësi?

MIC SOKOLI — Kush tjetër! (Shkul armët nga sy-lahu.) Bajraku i njeh gjarpërushët e të parit të fisit.

PRENKË GULIA — (Si i lehtësuar.) M'a ngrohe zemrën, o Mic Sokoli.

MIC SOKOLI — Edhe mua m'u ngroh zemra nga ky kuvend, nga kjo darkë miqsh. (Vendos calinat në brez.)

PRENKË GULIA — Urdhëro e ha bukë!

MIC SOKOLI — Të falemnderit, mbarova. (Ngrihet më këmbë.) Kjo është kthina e mësonjëtores sate, o Toni i Prenkës. (I afrohet dërrasës së zezë.) Shka ke shkruar në këtë dërrasë të zezë?

TONI I PRENKËS — (Lexon:) O moj Shqypni, e mjera Shqypni!...

MIC SOKOLI — (Bie në mendime.) O moj Shqypni, e mjera Shqypni... Kur dola në mbremje nga Prizreni nata ishte e errët pus... Deri aty në Krushë të Madhe qeshë ende i tunbull nga ndeshtrashat²⁾ e ditës. Por n'atë jerm e kllapi nuk di se qysh m'u kujtuan këto fjalë të mikut tuaj Pashko Vasë Shkodranit. Që këtu, në këtë kthinë, përpara tre muajsh, i pata dëgjuar prej gojës së tij...

PRENKË GULIA — Ashtu ka qenë, nuk e paske hartuar.

1) gjarpërushë = calinë, pisqollë.

2) Ndeshtrashat = peripetitë.

TONI I PRENKËS — Burra si Abdyl beg Toska, Gjon Vreta, Pashko Vasë Shkodrani, po i pe dhe po i dëgjovë një herë, nuk i harron për sa të jesh gjallë.

MIC SOKOLI — Sa mirë që ja u mëson çunave këngën e Pashko Vasës, o Toni i Prenkës. Atë natë ai na tha shumë fjalë, që na prekën në zemër; por mua m'u ngulitën vetëm këto: «*O moj Shqypni, e mjera Shqypni!*» Vrapoja mbi kalë nëpër terr e thërrisja: «*O moj Shqypni, e mjera Shqypni!*» Vrapoja nëpër terr e dështa të ngre gjëmën: «*O moj Shqypni, e mjera Shqypni!*»

TONI I PRENKËS —

*O moj Shqypni, e mjera Shqypni,
Kush të ka qitë me krye në hi?
Ti ke pasë kenë një zonjë e randë,
Burrat e dheut të thirrshin nanë.*

MIC SOKOLI — (*I mallëngjyer.*) Nanë!.. Të kisha qenë çun i njomë do të vija në mësonjëtorën tënde me nxanë shkrim e këndim shqip.

TONI I PRENKËS — Shkrim e këndim shqip, do të nisin me nxanë të mitur e të rritur, o Mic Sokoli.

MIC SOKOLI — Heu! Unë s'kam nge të rrii këtu, se këtë këngë të Shqipërisë do ta nxeja me e këndua me lahutë.

TONI I PRENKËS — Do të ta mësoj unë, kur të kthehesh në Gjakovë. Tashti që po merr rrugën e Malësisë për kushtrim, do të thërrasësh me të madhe:

«Çoniu shqyptarë, prej gjumit, çoniu,
Të gjithë si vllazën në një besë shtërngoniu!»

Kështu ja fillojmë që sonte mësimin të gjuhës shqipe.

MIC SOKOLI — (I ngazëllyer.) Sa bukuri, o Toni i Prenkës, kjo fjalë i shkoka për shtati trazimit të ditës dhe vrapit tim kah Malësia:

«Çoniu, shqyptarë, prej gjumit, çoniu,
të gjithë si vllazën në një besë shtërngoniu!»

TONI I PRENKËS (Shpërthen:) Të lumtë! Le të jehojnë udhës satë këto fjalë si potere calinash.

MIC SOKOLI — (Përshëndetet me Prenkë Gulinë.)

Të mirë mbetshi, o vëllezër.

PRENKË GULIA — Udhë e mbarë!

TONI I PRENKËS — (Përshëndetet me Mic Sokolin.)

Mirë se të vish! (Kalojnë nëpër mesore me kandil në dorë dhe dalin në kurt të shtëpisë.)

Dëgjohet hingëllima e kalit.)

PRENKË GULIA — Falëmeshëndet atij fisi!

MIC SOKOLI — Mirupafshim, o mësuesi i çunave!
(Dëgjohet trëkuri i kalit duke u larguar, drita shuhet ngadalë dhe ndizet përsëri. Melodi me lahutë.)

Dukja 2

Patër Pjetri, Mrika.

PATËR PJETRI — (Hyn nga dera e jashtme, duke ngulçuar në mesore.) Vapë e madhe, ufëm!)

1) Ufëm = zagushi.

(Fshin ballin e djersitur me shami.) Laudetur
Jesus...

MRIKA — (Hyn nga dera e brendshme.) Mirë se të
kajka prurë zoti, Patër. Pjetri. (Ai i jep dorën,
ajo ia puth.) Qenke lodhur.

PATËR PJETRI — Rrugë e gjatë... vapë gushti... Me
të shkrepur dielli të shpërthejnë djersët. (Pa-
si shikon rrotull.) Ku i paske trimat, moj nus'
e Tonic?

MRIKA — Janë ngritur, qëmenatë dhe kanë shkuar
në kuvend me krerët e Lidhjes.

PATËR PJETRI — Kështu na qenkan punët. Ditën
trëgtojnë lëkurët e leshin, natën kuvendojnë si
qysh ta qeverisin vilajetin. Nga mejtepi në
teqe të shehit, nga Rrafshi i Dukagjinit në fu-
shën e Shkodrës japin e marrin për Itifakun...

MRIKA — Për Lidhjen Shqiptare, kështu i thotë
Toni.

PATËR PJETRI — (Si me tallje.) Anima kush e njeh
për Lidhje të Shqiptarëve, moj bijë! (Pasi ka
vënë re dërrasën e zezë.) Këtu në kthinën e
miqve po e mban ngrehur mësonjëtoren vero-
re të shqipes Toni yt. Në mëngjes tregton, pa-
sdite mëson. Bukuri!... A vijnë shumë çuna
në nxanë shqip?

MRIKA — Vijnë, se janë me pushime.

PATËR PJETRI — Të krishterë?

MRIKA — Edhe muhamedanë: Çuni i Abdulla Dre-
nit, Mehmet Aliu, çuni i Hasan Batushës, çu-
ni i Islam Batushës...

PATËR PJETRI — Shka thua!... Ja paska marrë nxë-
nësit e parisë hoxhë Ahmet Koronicës. Qysh
nuk zemërohet hoxhë efendia!

MRIKA — Pse të zemërohet!

PATËR PJETRI — Sepse Toni ja u mëson shqipen me shkrolat latine dhe i bën kaurë.

MRIKA — (*Qesh.*) Edhe ti flet kështu, o Pater Pjetri! Sá më vjen më qeshë... Mehmet Ali Dreni është goxha djalë. Edhe të tjerët nuk janë të mitur. Para do javësh ishte këtu edhe Ismail Haxhi Tahiri.

PATËR PJETRI — (*Si me habi.*) Qysh? Edhe qatipi i Haxhi Zekës vjen me nrxanë shqip?

MRIKA — Ai vetë. Dhe i tha Tonit se shkrolat latine i shkojnë për shtati gjuhës shqipe. Kot rrekeni me e shkrua ndryshe.

PATËR PJETRI — (*Me habi të madhe.*) Shiko, shiko!... (*Ve syzët dhe i afrohet dërrasës së zezë.*) Ky kishte me qenë mësimi i ditës...

MRIKA — Është vjersha e Pashko Vasë Shkodranit.

PATËR PJETRI — (*Me mlllef, por mënjanë.*) Ai i patënzënë! (*Mrikës.*) E di.

MRIKA — Këto ditë Toni ka marrë do libra dhe gazeta nga Italia.

PATËR PJETRI — Unë ja mësova italishten, kurse ai i njofton italianët me të rejtat e perandorisë. Si nuk m'i ka treguar mua!

MRIKA — Janë libra shqip. Kur ishte në Trieshtë herën e prasme u njoh me disa shqiptarë të ikur prej kohës së Skënderbeut, Njëri prej tyre: Jeronimi i Radhajve...

PATËR PJETRI — Jeronim de Rada...

MRIKA — E kishte grishur në shtëpi të vet. Tashti i ka dërguar librat e veta shqip.

PATËR PJETRI — Arbërisht.

MRIKA — Po, arbërisht. Kështu thotë edhe Toni, ata e quajnë veten arbëreshë. (*Dëgjohej një zhur-*

më.) Më fal, Atë Pjetri, duket se erdhën trimat. Po vete me iu thanë se po i pret. (Del.)
PATËR PJETRI — Mein Gott! Qysh ta mbroj tufën e deleve të mia, kur qentë rojtarë miqësohen me ujçit grabitqarë!

Dukja 3

Patër Pjetri, Prenkë Gulia, Toni i Prenkës.
PRENKË GULIA — (Hyn nga dera e jashtme.) E kush të ka ndjekur nga mrrizet buzë Drinit dhe të ka sjellë në shtëpinë time mes kësaj vape, o Patër Pjetri?

PATËR PJETRI — Urdhri i të fuqishmit, o Prenkë Gulia... A lihet qela ime e Zymit në këtë ditë të nxehtë gushti? Nuk lihet. Por, kur të urdhëron Zoti i dheut s'ke kah t'ja mbash. Do ta lesh atë kulm të qetë, ku ngazëllohesh me tënëzonë dhe do të dirgjesh në këtë lug të potershëm për t'u ndeshur me satananë: nga Sinaja do të shtegtosh në Babilonë... Abdulla pashë Dreni më çon fjalë e më fton: «Patër Pjetër, nisur e bjerrë sa më parë në sarajet e mia, se kam një punë të ngutshme me ty». Dhe unë u nisa.

PRENKË GULIA — (Me sherr.) Paske hyrë në radhën e krerëve të vendit. Atë i ka ftuar në konakun e vet Abdulla pasha.

PATËR PJETRI — (I përvutë.) Ku ta dij unë, shërbëtori i perëndisë, se ç'radhë kam në defterin e të parit të vendit. Unë merrem me punët e zotit. Ju që merreni me punët e robit duhet t'i dini më mirë këto punë.

1) Mein Gott (gjermanisht) = Zoti im

PRENKË GULIA — (*Njëlloj.*) Me sa mundemi. Ne
reshperët nuk kemi hyrë ende në atë dëftor
nderi. Kemi ngelur më poshtë, me krerëzit e
polemit, më vegjëlimin.

PATËR PJETRI — (*Disi qortues.*) Dyqanin e kishe
lënë në dorë të shërbëtorit, e pashë duke ar-
dhur në shtëpi... Çka janë këto kuvende që të
largojnë nga dyqani dhe shtëpia.

PRENKË GULIA — (*I bën nder dhe e ul në një fron,*
duket dhe vëtë.) Të qenka rrëfyer nusja e Tonit
që në mëngjes... Nuk na len të qetë, Patër Pje-
tri. Që, njaj Maxhar Pasha, që ju ka grishur
me gojën e Abdulla pashë Drenit, na ka shqe-
tësuar këto ditë.

PATËR PJETRI — (*Këshillues.*) Mjaft i ke shqetësi-
mët e tregtisë. Ka se kush kujdeset për të dër-
guarin e mbretit. *Xhemijeti Ihtilati Islamija* e
Prizrenit lidhë zgjidh grindjet e miletit me
sulltanin. Ajo ka krerëve vet: pashallarët, beg-
allarët, agallarët. Ata vendosin e vulosin. Ti du-
het të rrih dorë jashtë.

PRENKË GULIA — Qysh mund të rri dorë jashtë,
unë jam myselim i të krishterëve, këshilltar i
Lidhjes Shqiptare në Gjakovë. I dërguari i
mbretit vjen për të prishur Lidhjen Shqiptare.

PATËR PJETRI — Sulltan Abdyl Hamiti dha ur-
dhër që të ngrihet, ai mund të japë urdhër që
të priset.

TONI PRENKËS — (*Duke hyrë.*) Lidhjen Shqiptare
e ngriti Komiteti i Stambollit: Abdyl e Sami
Frashëri, Jani Vretoja, Pashko Vasa, Zija Pri-
shina.

PATËR PJETRI — (*Morëjtet në fytyrë.*) Mirëmën-
gjesi, Ton!

TONI I PRENKËS — (I përmbajtur.) Mirëmëngjesi!

PATËR PJETRI — Kështu, o bir. Na përshëndet një-herë pastaj hyrë në kuvend. Unë kujtoja se vetëm yt atë është anëtar i Pleqësisë së Gjako-

TONI I PRENKËS — Edhe unë nuk jam ndonjë çun i këmbëngulës, ndonëse nuk kam tagrin e pleqve.

PATËR PJETRI — (Duke i plotësuar mendimin e shprehur.) Dhe pleqtë nuk kanë tagrin e krejt të rëvë. Unë i thashë tyt eti që t'ja lemë këto tërësi jashtë parisë.

TONI I PRENKËS — (Këmbëngulës.) Lidhja Shqiptare t'atë nuk është vetëm para, o Atë Pjetri.

PATËR PJETRI — Atëherë po të pyes ty, o çuni i Prenkës, kush veç parisë merret me punët e Itifakut të Prizrenit? Esnafët e qytetit? Reshtet e pererët si Prenkë Gullia? Mehmurët si Ahmet Koronica? Kaçakët si Sulejman agë Vokshi? Krerëzit e polemët? Kur u ka marrë dorën unë ndonjë herë mbreti e doveti? Edhe miqtë tuaj shkodranë u tërhoqën përpara valës islami-ke të pashallarëve, beglerëve dhe tulumave...

PRENKË GULLIA — Pashko Vasa i bindi vetë të dërguarit e Shkodrës që të lëshojnë pe, përndryshe Lidhja nuk mund të ngrihej. «Në fushën e Shkodrës Drini është i bashkuar, në Rrafshin e Dukagjinit do të jetë edhe pak kohë i ndarë, por ne do ta bashkojmë!», — u tha.

TONI I PRENKËS — Ne do ta ngrehim Lidhjen e Shqiptarëve edhe kundër Turqisë.

PATËR PJETRI — Si e qysh?

TONI I PRENKËS — Me dije dhe me hutë.

PATËR PJETRI — Sipas shembullit të Parisit, të Napolit, të Venetikut?

TONI I PRENKËS — Sipas shembullit të Prizrenit,
do të ngrihet më këmbë. Dhe do të vijë... erdhi

PATËR PJETRI — (Duke tundur kokën.) Unë besoj
në mrëkullitë e perëndisë, por nuk besoj në
mrëkullitë e njerëzisë.

TONI I PRENKËS — Ti nuk beson se Lidhja Shqipë-
tare do të luftojë për me e mbrojtë Shqipërinë
nga copëtimi, për me e çlirua?

PATËR PJETRI — (I patundur.) Jam porsì shën To-
ma: «Në mos pafsha në duart e atij shenjat e
thumbave dhe të ve gishtin tim në shenjat e
thumbave, edhe të ve dorën në brinjët e atij,
s'kam për të besuar».

PRENKË GULIA — Ti, o patër, beson se vetëm Fu-
qitë e Mëdha...

PATËR PJETRI — Turqia nuk e lejon një vilajet
shqiptar autonom. Evropa nuk e pranon në
gjirin e saj një shtet shqiptar mysliman.

TONI I PRENKËS — (I përngritur.) Shteti i Shqipëri-
së nuk do të ketë në themel të vet fenë, por
kombësinë: në nuk shikojmë kisha e xhamia
— feja e shqiptarit asht shqiptaria. (Del nga
kthina e mjaqe me rrëmbim.)

PATËR PJETRI — (Me habi.) O Prenkë Gulia, qysh-
kur nisi me udhakua¹⁾ nëpër Evropë yt bir,
Toni, ka marrë rrugën e largneshit.

PRENKË GULIA — (I qetë.) Është pak i rrëmbye-
shëm, por nuk është i keq. Në të dy jemi të
moshuar, prandaj na duken si të çuditshme, si

1) Udhakoj — frekuentoj

të përngritura fjalët e rinisë. Përngritja¹⁾ e tyre është e drejtë, ndonëse sajimet që ngrehin mund të na duken si ëndrra.

PATER PJETRI — (Qortues.) Nga përgatitja te kryengritja rruga është e shkurtër. Dhe kryengritjet, kudo që kanë shpërthyer, kanë qenë shkatërrimtarë... Unë erdha enkas në shtëpinë tënde me marrë Tonin deri te sarajët e Abdulla Drenit, por Toni yt paska të tjera punë...

PRENKË GULIA — (Shqetësohet.) Mës kërkon me të tërhekë në krahun e vet Maxhar Pasha?

PATER PJETRI — Unë nuk kam calina për brezi as hutë mbi sup...

PRENKË GULIA — Por besnikët e tu kanë huta e calina...

PATER PJETRI — Pritin e thërrasin për pajtesë e bashkim. Unë jam i bindur se pasia ime do ta qetësojë Mareshal Detruan. Unë do t'i flas gjermanisht. Është gjuha e feminisë së tij. Femënia është një parajsë e humbur në moshën tonë. Ajo na ngashëren sa herë e ndër-mendojmë. (Ngrihet të shkojë.)

PRENKË GULIA — Edhe unë shkoj me shpresë se Maxhar Pasha do të na dëgjojë, Abdulla Dreni do të na bëhet krah, si kryetar që e kemi; por Sul Vokshi e Met Koronica, Toni im nuk kanë asnjë shpresë.

PATER PJETRI — (Duke u nisur drejt derës.) Toni yt...

PRENKË GULIA — (E mban për krahu Pjetrin.) Prit, o Pater Pjetri! (Niset kah ana tjetër.) Ton,

---

1) Përngritja — revolta.

o Ton, eja këtu! (*Hyn Toni i Prenkës.*) Do ta përcjellësh Pater Pjetrin deri në sarajet. Dhe mos u rrembej kështu. Ti... të nxehesh me Pater Pjetrin!...

TONI I PRENKËS — (*I trazuar.*) Jam pezmatuar këq shumë pas mbledhjes së madhë në Terzihanë... Që ai Maxhar Pasha ka ardhur si një gjarpër i zi, që sjell dasi në kryen e Lidhjes Shqiptare, në trupin e kombit... Ne i themi murtat.

PATER PJETRI — (*Me buzëqeshje.*) Është një fjalë që ka marrë dhenë. Maxhar Pasha është kryqali dhe ka gisht me kralitë e Evropës, ai është murtat i fesë myslimanë. Me këtë parullë janë ngritur fanatikët kundër të dërguarit të mbretit.

TONI I PRENKËS — Lidhja Shqiptare nuk duhet të shpalojë një flamur të gjelbër islamik kundër Maxhar Pashës.

PRENKË GULLIA — Kush të kupton, mor bir...

TONI I PRENKËS — Por kështu jemi në rrezik të vritemi midis nesh për din e për fe.

PATER PJETRI — (*Ngre duart dhe lutet.*) Zatyne pastë mëshirë për ne. *Pater, noster, qui es in caelis, sanctificat nomen tuum.* (I hedh një sy në TONI, PRENKËS, i pari nuk falet, i dyti po.) *Adveniat regnum tuum.* (Vazhdon të mërmëritë deri në mbarim të lutjes, pastaj i drejtohet TONI.) Ti nuk falesh më, o Toni!

TONI I PRENKËS — Përse? Nuk e ndiej veten më katar...

PATER PJETRI — (*I skandalizuar.*) *Vade retro! Vade retro!*... Ti duhet të bijesh më gjunjë e të... falesh... Çdo punë do ta fillosh me lutjen: «Në

emër të atit, të birit e të shpirtit të shenjtë...».

TONI I PRENKËS — Të them të drejtën mendjen e kam të trinia e shenjtë e shqiptarisë: Abdyl Toska, Gjon Vreta, Pashko Vasa.

PATER PJETRI — E shoh se ata të patëztonë janë idhujt e tu.

TONI I PRENKËS — Ata janë etërit, vëllezërit që na tumbarin në rrugën e dritës kah liria e Shqipërisë. Ata na këshillojnë të mbjellim farën e shqiptarisë, të bashkojmë rrëmetin e përçarë nga fetë në një komb të vetëm sot, në një shtet të vetëm nesër. E dijmë se kjo punë është tepër e vështirë. Sapo kemi filluar me ndezë nga një dritëzë të vogël në mes të errësirës. (I afrohet Pater Pjetrit.) Unë e ngrita një mësonjëtoare të vogël në Gjakovë, ti, o Pater Pjetri, mund ta ngfesh më të madhe në Zym...

PATER PJETRI — Qeveria e Stambollit nuk i lejon shkollat shqipe.

PRENKË GULIA — Në Prizren e në Gjakovë hyqmet e doçlet është Lidhja Shqiptare, tha Met Koronica.

PATER PJETRI — (I përvutë.) Unë s'e kam moshën e guximit, kam moshën e përvojës dhe të arsytimit. (Ngrë sytë përpjetë dhe bashkon duart në pëllëmbët së lutës.) Kjo barrë e dheut është shumë e rëndë për supat e mij, o i lumi i qiellit. Unë nuk jam si Danieli, si Jezeqeli, si ata barinjte e fiseve të Izraelit...

TONI I PRENKËS — Por mund të bëhesh bari i besnikëve të tu; ashtu si Pjetër Budi, Frang Bardhi, Pjetër Bogdani, të cilëve u digjej zëmra nga dëshira për të ndritur të vobegtin dhe të Arberit, se kështu, duke heshtur dhe

duke u bindur ke për të shtuar mjegullën dhe
errësirën... (Dëgjoet një lodër.)

PATER PJETRI — Që ku po bie lodrës tellalli hyqy-
metit. Duhet të ketë ardhë ndonjë lajm i ri
nga doveti.

(Lodra pushon. Dëgjoet kënga e majekra-
hut:)

«Nis Prizrenë një fjalë për tel:

Heu Gjakovë, çou e del:

Se të ka ardhë një mik me sherr!

(Bie ngadalë sipari, derisa rifillon të dëgjoet
lodra e parë e pas saj edhe të tjera.)

(Muzika...)

VEPRIMI III

A. Pëmja nga rruga.

Sheqerxhiana e Sili Bozaxhiut.

Dukja 1

Hoxhë Qitapi, Bozaxhiu.

HOXHË QITAPI — *(Hyn me një qitap nën sqetull.)*
Bakllava ka?

BOZAXHIU — *(Nga dritarja e qoshkut.)* Ka.

HOXHË QITAPI — Hallvasi ka.

BOZAXHIU — Sherbet, dondurma, bujrum, mulla
Shemshedin Karaosmani.

HOXHË QITAPI — Shemshedin Karaosmanogllu
Kurshumlia. *(Ulet në karrike.)* Vasil Bozaxhi,
birinxhi sheqerxhi.

BOZAXHIU — *(I sjell një pjatë myshteriu.)* Ju ho-
xhallarët i keni qejf shumë ëmbëlsirat.

HOXHË QITAPI — *(Qesh.)* Kush nuk i ka qejf! Pa-
shallarët, beglerët kanë qejf bakllava, hallva-
si. *(Ha me dorë.)*

BOZAXHIU — Edhe myftilerët, ylematë...

HOXHË QITAPI — Evet, evet! *(I bën me shenjë t'i
sjellë pjatën tjetër. Bozaxhiu ja vendos për-
para.)*

BOZAXHIU — Pse gatujnë hallvë për vdekje, mulla Shemshedin?

HOXHË QITAPI — Njeriu kur ha mirë, mendon mirë. Thotë për të vdekurin: «rahmet xhan!».

BOZAXHIU — Njeriu duhet të mendojë mirë për të gjallët, se i vdekuri shkon me të vdekurit, dhe mendja jonë, e mirë a e ligë qoftë, as i prish as i ndreq punë. Unë dua të dij: a mendon mirë për ne të gjallët Maxhar Pasha që ha bakllava, hallvasi?

HOXHË QITAPI — Pasha Mehmet Ali, bash pasha, hazretleri!

BOZAXHIU — Nuk ju marr vesh juve hoxhallarëve: kadiu i Gjakovës, hoxhë Met Koronica thotë se Mehmet Ali pasha është murtat; mulla Shemshedin Kurshumlia thotë se pasha Mehmet Ali është hazretleri.

HOXHË QITAPI — (Ve dorën mbaj qitap.) Unë jam hoxhë me qitap.

BOZAXHIU — E di, prandaj të pyes dhe unë. Ti duhet t'i dish mirë këto punë, nuk të thonë kot Hoxhë Qitapi.

HOXHË QITAPI — Milet i Arnautlukut merr vesh jangëllisht punët e Allahut dhe padishahut, sert millet. Kadiu i Gjakovës merr vesh keq qitapin. Murtat është dushmani i hazret Muhametit, tradhtar i mbretit. Kur myslimani tradhton dinin e vet duhen dy shahitë.

BOZAXHIU — Për shahitë kadiu ynë ka të gjithë milletin e Prizrenit, Gjakovës.

HOXHË QITAPI — *Jallan kadi, jallan shahit.* Pashën Mehmet Ali nuk e gjykon kadiu i kaza Gjakovës as kadiu i vilajet Kosovës, atë e gjykon kalifi vetë, padisha sultan Abdyl Ha-

miti. Pasha Mehmet Ali tyrk osmanlli me din
e me iman... Sherbet!

BOZAXHIU — (Me dorë në zemër.) Peqe, mulla efendi, sherbet. (I sjell gotën e sherbetit.) Të kishë qenë pardje në sheqerxhihanën time, mulla Shemshedin. Një gjyryllidi e madhe që s'e merrte vesh qeni të zonë. Mileti i Gjakovës nuk i njeh drejt punët e padishahut, pa qitap...

E po ca theshin se Maxhar Pasha është kaur, ca turk, ca kryqali e mynafik, ca i mirë, ca i lik. «Që të dalë në shesh e vërteta duhet bërë okllama. Është bërë a nuk është bërë synet,» tha njëri. (Hoxhë Qitapi e shikon vëngër, nxjerr parët të paguajë.) «Synet është bërë me siguri,» tha tjetri, «por këtu e një javë më parë.» «Po të ishte bërë synet para një jave, duhej të ishte veshur me dolloma, pa brekë.»

HOXHË QITAPI — (Me inat.) Shejtan sheqerxhi, gojëzehir. Pis milet.

BOZAXHIU — E po Gjakova e tërë e pa hypur më kalë.

HOXHË QITAPI — Gjakova kazasi, ahllanën belasi¹⁾. (Niset të dalë.)

BOZAXHIU — (E ndjek duke qeshur.) Ha, tha, ha! Gjakova kazasi sulltanën belasi²⁾.

C. Pamja nga sarajet e Abdulla Drenit.

Konaku i miqve me nga një derë në secin
Min' Irak, një divan në mes, pas tij shkallët që

1) Qyteti i Gjakovës belaja e Allahut

2) Qyteti i Gjakovës belaja e Sulltanit

...le ngjiten në katin e sipërm, dritare e frëngji në
krahtun e djathtë, orendi dhe stoli orientale të
...kohës varur në murë ashtu dhe të shtrëura për
trolli.

Dukja I

...**Maxhar Pasha, Abdulla Dreni, Adjutanti i**
Sulltanit zbresin nga shkallët sipas radhës. I
trëti mban në dorë fermanin e sulltanit.

MAXHAR PASHA — Abdulla pashë Dreni, sipas ka-
...hunit të të parëve dhe të vendit kam ardhur
në konakun tënd si mik.

ABDULLA DRENI — (Me dorë në zemër.) — Mirë se
...ka prurë zoti, Mehmet Ali pashë!

MAXHAR PASHA — Ti e di mirë se këtë rrugë për
në vilajetin tuaj e mora me urdhër të padisha-
hut, sulltan Abdyl Hamitit.

ADJUTANTI I SULLTANIT — Allahu ja shtoftë ym-
rin.

ABDULLA DRENI — Amin!

MAXHAR PASHA — Eshtë detyrë e vështirë të bin-
det ky millet, e di. Por, me shpresë të allahut:
ashtu si bindëm krerët e Itifakut të Prizrenit,
do t'i bindim edhe krerët e Itifakut të Gjako-
vës.

ADJUTANTI I SULLTANIT — *Inshallah!*

ABDULLA DRENI — Në Gjakovë do të jetë pak vësh-
tirë, sepse dega e Itifakut ka në krye mjaft pri-
jesa të milletit, njerëz të pagdhendur, të zbritur
nga malësia...

MAXHAR PASHA — (Rëndë.) Në Gjakovë ti je i pa-
abri i vendit, kryetar i Itifakut, me taraf në fu-

shë e në malësi. Krerët: beglerët, agallarët, bajraktarët do të marrin krahun tënd.

ABDULLA DRENI — (I sigurtë.) Ashtu më duket dhe mua.

MAXHAR PASHA — (Merr fermanin e sulltanit në dorë.) Në qoftë se do të zbatojmë fermanin e sulltanit, Porta e Lartë nuk do ta harrojë këtë nder... (Abdulla Dreni puth fermanin e sulltanit.) Aferim! Mos u kurse ashtu si nuk do të kursehem unë për ty. (Maxhar Pasha i dorëzon fermanin Adjudantit.) Të premtova se Bajram Agën do ta bëj bimbash në ushtrinë e padishahut.

ABDULLA DRENI — E kam në sarajet e mia.

MAXHAR PASHA — Shqipri agën e kishe me vete në Prizren. E ke këtu?

ABDULLA DRENI — Si urdhëron.

MAXHAR PASHA — Do t'i kesh thirrur edhe miqtë e tu katblikë, krerët fandë edhe Patër Pjetrin?

ABDULLA DRENI — I kam thirrur.

MAXHAR PASHA — Atëherë nuk na mbetet vetëm se qyteti më katundet përreth. Ata i ke më afër...

ABDULLA DRENI — Disa i kam në konak.

MAXHAR PASHA — (Fërkon duart.) Hë!... Dëgjo-va se Ali Pashë Gucia ndodhet në Gjakovë. Ai burrë nuk është në vetë... Më thanë se rreket më mblëdhë vullnetarë për në kafë. (Shfryn me zemërim.) I pafytyrë!

ABDULLA DRENI — E kam ftuar edhe atë. Nuk besoj se do të mungojë.

MAXHAR PASHA — (I kënaqur.) Aferim! Po të kemi shumicën e krerëve, mileti do të bindet.

ABDULLA DRENI — Në konak kanë ardhur edhe krerët e milletit: Sulejman Agë Vokshi... Ti e njeh?

MAXHAR PASHA, — (Rohan me kokë.) Atij i kam bërë një nder të madh.

ABDULLA DRENI — Me të është kadiu i Gjakovës, Ahmet Koronica dhe një reshper: myselim i të krishterëve, Prenkë Gulia... Unë nuk të jap këshilla, o miku im, por nuk do të prishte punë sikur ta nisim këtë muhabet shtruar dhe me të, butë.

MAXHAR PASHA — Unë ashtu do ta nis... Por duhet të dish se millet bindet me të keq e jo me të butë. Kush ngre krye kundër vullnetit të padishahut, të lidhet, të gjykohet, të dënohet.

ADJUTANTI I SULLTANIT — Evet, Mehmet Ali Pasha! Në Prizren dushmanët e dovetit na vranë telegrafistin.

ABDULLA DRENI — Ishte punë me hata.

MAXHAR PASHA — (Hakmarrës.) Atje e bëmë kurbanim e parë ne, këtu e kanë radhën ata.

ABDULLA DRENI — Eshtë e urtë t'i ruhem gjakderdhjes.

MAXHAR PASHA — (Disi më i shtruar, por me dinakëri.) Edhe unë dua t'i ruhem gjakderdhjes, miku im, por ndonjë dushman kokëngjeshur do ta lidhim... Pa i hap sytë mirë edhe ti e më thuaj: ç'ishte ajo rrëmujë e bujshme, pardje në Prizren dhe kjo qetësi e ftohtë sot në mëngjes, kur hymë në Gjakovë? (Profetik.) Fillimi i kryengritjes.

ADJUTANTI I SULLTANIT — Ata na vranë një, ne duhet t'u vrasim dhjetë, njëzet...

ABDULLA DRENI — Është punë me zarar, o adju-
tant i sultanit!

MAXHAR PASHA — Vetëm kështu do të zenë punët
me të vllajetif një karar! (I vendosur dhe mospër-
fillës). Ti mos u tremb, Abdulla pashë Dreni.
Nuk kemi përpara Tunën e turbullt, ujëshumë,
por Perroin e kulluar, ujëpak. Nuk kemi për-
para mizerinë e Moskëvit të armatosur deri më
dhëmbë, por një tufë me malësorë zhelanë ar-
matosur me do karajfile të vjetra, që mbushen
nga gryka... (Me mëri.) Këta njerëz na pen-
dojnë të shpien në vend urdhërit e padisha-
ut, hut, për na koritin në sytë e Evropës. Le të ur-
dhërojnë miqtë e tu! (Shkon e ulët në divan,
mbledh pas i qëndron më këmbë Adjutanti, Abdulla
Dreni përpara duart tri herë.)

Dukja 2

Maxhar Pasha, Adjutanti i Sulltanit, Abdulla
Dreni, Ali Gucia, Bajram Aga, Hasan Batusha,
Shaqir Aga, Sejmeni i Abdulla Drenit, Sulë
Vokshi, Met Koronica, Prenkë Gulia.

SEJMENI I ABDULLA DRENIT — (Hyn nga dera e
djathtë.) Urdhëroni, Ali Pashë Gucia! (Hyn
për Ali Gucia.)

MAXHAR PASHA — Hoshgjeldën, Ali pashë Gu-
cia.

1) Hoshgjeldën — mirë se vjen.

ALI GUCIA — (Shkon e përshëndetet me mikun.)

Mirë se na keni ardhë. Mehmet Ali pashë.

ABDULLA DRENI — (Të tjerëve që hyjnë, nga e majta.) Urdhëroni, miq!

MAXHAR PASHA — (Me dorë në zemër.) Mirë se

erdhni vini! Hoshgjeldën, hoshgjeldën, beglerë, aga-
llarë, krerë të parisë dhe krerë të miletit.

ABDULLA DRENI — Urdhëroni e zeni vend, o bu-
rak! (U tregon miqve karriget për t'u ulur. Dhe
këmbëzën me tadhë.)

ABDULLA DRENI — Mehmet Ali pashë, miku ynë,
është u-gëzua fort, kur mori vesh se deshët me e
përshëndetë. Ai ka qejf me ju thanë dy fjalë

para se të ngjitet në konak të vet për t'u shplo-
ndëruar.

MAXHAR PASHA — Pashallarë, beglerë, krerë të
parisë dhe të miletit, miq të mbretit dhe të do-
dësve vletit, babambret ju bën selam që nga

Stambolli! Qofshim me shëndet e me
kuvet, trima si këniqenë përherë

në Perandorinë Osmane. Padisha Abdyl Ha-
miti ju mban si hajmali në sjetull. Ju e di-
ni se babambret ka rënë ngushtë me Evropën.

Por me gjithë këto të zeza, babambretit iu bë
qejfi shumë, kur mori vesh se paria e Arnaut-
llukut nisi me lëvizë, me lidhë besën për

mbrojtjen e trojeve tona. «Hej, shëqyr i qoftë
allahut, që u ngritën këta trima për t'u bërë

ballë knjazëve të carit». U lejoi të ngrini Iti-
fakun në Prizren... Sulltani ju dha dorën si ba-
ba i vërtetë.

ALI GUCIA — (Me dorë në zemër.) I qofshim falë,
ashtu ka qenë përnjimënd. Ne e ngritëm Iti-
fakun në Prizren nga e keqja dhe shtrëngesa.

Plava e Gucia, Kelmendi, Hoti e Gruda, Malësia e Rrafshi i Dukagjinit, Kósova, mbarë Shqipëria e ndjeu menjëheri rrezikun e madh. Në pamë me sy muhaxhirët e Tivarit, Shpuzës, Vranjës, Leskovcit, që shtrinin duart për lëmoshë përpara dyerve tonë. Atëherë u mblodhëm në Prizren dhe thamë njëzëri: «O burra, të bashkohemi, të lidhim besën që të shpëtojme vatanin!» Babambret vuri dorën në zemër dhe na u bë krah. E kishim hak... Ne jemi bërë fli dëmbabadem për mbretërinë. Qëmi të parët që morëm fenë e Muhametit, fenë e fitimtarëve osmanllinj. «Ku është kordha, atje dhe feja», thanë krerët. Dhe ashtu u bë. Pashallarët, beglerët tanë gjetën te sulltani një zot, i cili u hapi fushën e ngadhnjimit, të lavdisë, të pasurimit. Sulltanët osmanllinj gjetën te paria jonë shokët kordhëtarë dhe besnikë. Kështu i dha Shqipëria Perandorisë Osmane njëzetepesë sadrazemë nga më të dëgjuarit dhe luftëtarë të panumurt... Katërqind vjet këmi shkuar mirë, jemi kuptuar njeri me tjetrin, vetëm katërdhjetë vjetët e fundit nuk po kuptohemi dot.

MAXHAR PASHA — Nuk po kuptohemi se ju kanë fryrë në vesh të paudhët e Komitetit të Stacionit mbollit: Abdyl Frashëri, Jani Vreta, Pashko Vasa Shkodrani, Hoxhë Hasan Tahsini, Zija Prishtina dhe të tjerë shejtanë, që hanë bukën e turkut dhe bëjnë duvanë e kaurit. Disa prej tyre erdhën deri në Prizren e në Gjakovë dhe jani ngritën mendjen me u shkëputë nga Perandoria Osmane...

ALI GUCIA — Në nuk duam të ndahemi nga Tur-
kulluqja. Ane kërkojmë të mbliidhemi në një vilajet
-ndarqë të mbrojmë Shqipërinë.

SHAQIR AGA — Ali pashë Guçia ka hak.

MAXHAR PASHA — (I zemëruar.) Ali pashë Guçia
-aq i nuk ka hak. Ai flet në kllapi: s'ka shqiptarë e
ja, s'ka shqiptarë. Shqipëria Themeli i Perandorisë Osmane
në të është feja e Muhamedit. Në jemi muhamedanë,
dhe për turq osmanllinj. Në qiell një allah perëndi, në
-dhe një kalif, mëkëmbës i tij. Në jemi të gji-
-të ushtarë të bindur të Perandorisë. Edhe ti,

Ali pashë Guçia, si ushtar, duhet të bindesh
sulltanit të sultanit.

ALI GUCIA — Qysh, bre Mehmet Ali pashë? Të lë-
-shqiptarë (plangje shtëpi në dorë të armikut dhe të
-Sa të jem gjallë jo. Unë nuk e
-obanë këmë prerë shpresën prej padishahut. Atij do
t'i shkruaj një letër, ku t'ja qaj hallim.

SHAQIR AGA — (Me habi.) Unë nuk kuptoj, bre buç-
-aq i l'rra, s'ka i prishin mbretërisë shqiptarët, po
të bashkohen në një vilajet. Ti, Abdulla pashë
-Dreni më ke thënë se vilajeti i Shqipërisë
-mund të nxjerrë dyqind taborë ushtarë. Është
apo nuk është kështu?

ABDULLA DRENI — Kështu është, o Shaqir Aga.

SHAQIR AGA — E po me dyqind taborë ushtarë bi-
-ndet dreqi, pale knjazët e Malit të Zi dhe të
-Sërbit.

MAXHAR PASHA — Po sikur edhe muhamedanët e
-atjere të Perandorisë arabë, kurdë, çerkezë,...
-në një vilajet me vete ashtu si e do
-Abdyli Frashëri? Turqia do të bëhej copa-co-
-pa. Jo, jo, Ali pashë Guçia dhe disa krerë të
tjerë, nuk i shohin, nuk i njohin të mirat që u

ka sjellë Perandoria Osmane? E ku mund të
 bëjë vngrihej kaq lart fisnikëria juaj? Në Arnautlluk
 kishte a nuk kishte vend për një a dy pasha-
 llarë, për një a dy teste me beglerë... Arnautllu-
 ku është tepën i vogël për kaq shumë burra
 të atë të mëdhenj. Ju duhet të krenoheni se keni pa-
 rësuar në dorë fatin e një perandorie. Ashtu, si
 kishte vetë Ali pashë Gucia, e keni bërë fli veten
 për Turqinë. Edhe sot është detyra juaj që t'i
 bëni kurban trojet e ngushta të Plavës e Guci-
 it shtesë për të shpëtuar trojet e gjera të Perandori-
 ra osmanë. Ju na keni dhënë fjalën?

ALI GUCIA — Ju nuk jeni për mbrojtjen e Gucisë
 dhe të Plavës?

MAXHAR PASHA — (Pasi një ndryshim.) «Shqipta-
 e dua ri kurrë jep fjalën, thotë djallë». Edhe ti, Ali Pa-
 shë, jiti shapdo ta bësi kurban shtëpinë për Perando-
 rinë.

SULË VOKSHI — (Shtruan.) Sa bukur që i njëj do-
 qorë ketë zakonet e shqiptarëve, o Mehmet Ali pa-
 shë!

MAXHAR PASHA — Kot nuk më ka dalë nami në
 Portën e Lartë si mik i dashamirë i arna-
 utëve. Nderi lyp nder.

SULË VOKSHI — Por edhe besa, besë.

MAXHAR PASHA — Domosdo.

SULË VOKSHI — Por ju na lypni besën që vetë të
 jetoni dhe ne të vdesim. Mjaft më. Kështu nuk
 mund të mbajmë miqësinë. Dje na bëtë kurban
 në Shën Stefan, një copë të Shqipërisë, sot në
 Berlin kënuat një copë tjetër. Por a e dini se
 këto troje janë dheu ynë; këta njerëz, që en-
 den nëpër rrugët e mbretërisë, janë gjak nga
 gjaku ynë?

MAXHAR PASHA — Ju nuk e kuptoni se në krahasim me Shën Stefanin, Berlini ishte për ne drekë bajrami.

MET KORONICA — (I papërmbajtur.) Për ju ishte drekë bajrami se u shtruat Shqipërinë princërve të Ballkanit, kurse për ne ditët e Kuvendit të Berlinit ishin ditë zëndani, jo ditë bajrami. (Me tjetër ton.) Ne e kuptojmë fare mirë se kështu si i keni nisur pazarllëqet me Evropën, do të na e shisni tërë Shqipërinë, prandaj kemi vendosur të mos e lëshojmë Plavën e Gucinë.

MAXHAR PASHA — (Me ngulm.) Do ta lëshoni! Për këtë punë kam ardhur deri këtu.

MET KORONICA — (Pa u tundur.) Pashë hazretleri, jo ti, por sikur të vije edhe vetë sulltani, ne nuk do ta lëshojmë vatanin. E kemi trashëgim nga të parët tanë.

MAXHAR PASHA — (Me rëndësi.) Kadi efendi, kështu si flet ti, po më detyron me të nisë duarlidhur në Stamboll.

MET KORONICA — Kij mendjen se mos të dërgojmë ne ty.

MAXHAR PASHA — (Shpërthën.) Unë kam fermandën e sulltanit.

MET KORONICA — (Me shtruar.) Edhe unë kam një letër nga dorë e tij, ku më këshillon t'i bëhem krah-itifakut. Nuk e besoj që kalifi të ketë luftuar nga fjala. (Me dinakëri.) Dronaj se ti ke gisht me krahjtë e Evropës, ashtu si sifletet poshtë e përjetë.

MAXHAR PASHA — (Nuk e përmban veten.) Kadiu i Gjakovës ka dalë mendsh. Ju të tjerët veni

gishtin kokës. Ti, Ali pashë Guçia, i pari shpërndajti trimat.

ALI GUÇIA — (Duke nxjerrë dorën përpara.) Mehmet Ali pashë, mik të kam dhe të nderoj; po këtë fjalë nuk ja dëgjoj.

MAXHAR PASHA — (U shtrir duart të tjerëve.) Pashallarë, beglerë, agallarë, jeni a nuk jeni me dovletin!

HASAN BATUŠHA — Ne me dovletin jemi, por nuk kemi gjë në dorë. Thirr në kuvend Rrafshin e Malësinë.

SULE VOKSHI — (Duke treguar me dorë veten e vet, Met Koronicën dhe Prenkë Gulinë.) Ne, krerët e miletit të Gjakovës, jemi të dërguarit e Rrafshit dhe të Malësisë. (Heshtje.) Ne e kemi marrë vesh prej kohësh se Mbretëria e Stambollit nuk është në gjendje t'u dalë për zot trojeve tona, prandaj e lidhëm besën në Prizren, që t'i dalim zot vatanit vetë. (Heshtje e shkurtër.) Ali pashë Guçia ju tha se në pas-kemi katërdhjetë vjet që nuk mërrimi vesh me Stambollin. Ndoshta, krerët e parisë, pashallarë e beglerë mund të kenë katërdhjetë vjet që po grinden dhe ndeshen me Stambollin, sepse atyre tashti u hasi thika në rrast. Por mileti i Shqipërisë ka plot katërdhjetë vjet që vuan nën zgjedhje... Ngre krye, bie dhe ngre krye përsëri në luftë me Stambollin, qyshkur ra Kruja e Skënderbegut në një qershor të zi... (Heshtje.) Pas katërdhjetë vjetësh në qershor nga hiri e shpuza e kësaj lufte të gjatë, ne e ndezëm në Prizren një zjarr të ri, e lidhëm besën shqiptare. Nga kjo besë e madhe do të rilindë mëmëdheu ynë, Shqipëria. Ne kemi be-

sim e shpresë edhe pse ti na thua se s'ka shqiptarë e s'ka Shqipëri.

MAXHAR PASHA — A e dëgjoni, o krerë të parisë? Këto janë fjalët e të paudhëve të Stambollit, që ju thashë më parë, janë fjalët e Abdyl Frashërit.

SULË VOKSHI — Fjalët e Abdyl beg Toskës janë fjalët tona. Ai na tha një natë në këtë konak se Mbretëria Osmane ka marrë tatëpjetën. Ajo s'është e zonja me mbrojtë trojet turke, pale trojet shqiptare. Të vjen a s'të vjen mirë, o Maxhar Pashë, kjo është e vërtetë.

MAXHAR PASHA — (I mëritur.) Qysh qenka e vërtetë, or kaçaku i malit! Haj, si po ma shperblen të mirën me të keqe... Me këshillën e këtij Abdulla pashë Drenit, unë i kam rënë në gjunjë sulltanit për të marrë fermanin që të të falte jetën.

SULË VOKSHI — Dhe unë erdha me ushtrinë e mbretit deri në Tunë të luftoj me Moskovin: nder për nder. Por ti në Kuvendin e Berlinit na preve në besë, na shite te princat e Ballkanit.

PRENKË GULLIA — (Me këqirrahje.) Medet, o Marshal Detrua, si nuk e the një fjalë të mirë për Shqipërinë.

MAXHAR PASHA — (Me përbuzje.) Edhe ti, myselim i kaureve, guxon të më qortosh. Ti strehon dyshmanët e mynafirët e dovlettit. Ti hap shkolla pa lëfen e hydymetit.

PRENKË GULLIA — Në Gjakovë hydymet është Lidhja Shqiptare, që me shkolla mbjell farën e bashkimit në vilajetin e Shqipërisë. Ne jemi shqiptarë, pastaj myslimanë e të krishterë.

Ty mund të të duket çudi se qysh e kemi ru-
ajtur një kombësi në katërqind vjet. Ke të
drejtë se ajo fara jote në njëqind vjet ka ndë-
rruar tri lëkurë: ishit frëngj së pari, së dyti
gjermanë e së treti jeni otomanë.

MAXHAR PASHA — (I tërbuar.) Ju duheni lidhur
që të gjithë, sepse keni ngritur krye kundër
pushtetit të madhërisë së tij, sultan Abdyl
Hamitit.

SULE VOKSHI — (I përmbajtur.) Ne i dëgjuam të
falat që na dërgoi mbreti. Dëgjo tashti edhe
të falat tona që t'ia kthesh, kur të mbërrish
në Stamboll: «E kemi marrë vesh se Krajliti
e Medha në Berlin kanë thënë se s'ka
Shqiperi e s'ka shqiptarë dhe ti nuk na ke
dalë zot si mbret që të kemi. Na ke lëshu-
ar në duart e kthetrat e fqinjëve lakmitarë...
Prandaj po të çojmë fjalë se nuk jemi miq-
të e tu. Që këtej e tutje do të përpiqemi ta
mprojmë anekënd dheun e të parëve me du-
art tona. Dhe Evropa, ta marrë vesh se ka
Shqiperi, se ka shqiptarë».

MAXHAR PASHA — Unë nuk kthehem në Stamboll
pa kryer detyrën.

MET KORONICA — Në gofsh trim, kapërxe Perroin,
pa ta shohësh...

SULE VOKSHI — Me ty e mbyllëm kuverdin, o i
dërguari i mbretit. Kemi dy fjalë vetëm me të
zotin e shtëpisë.

ABDULLA DRENI — Urdhëroni.

SULE VOKSHI — (Shtruar.) Milet i Gjakovës dhe i
Katundëve përreth është shqetësuar shumë,
dëkur pa Mehmet Ali Pashë Maxharin me një
labor ushtarak kaq po zen vend në shtëpinë

tënde. Mbledhja e parisë dhe e vegjelisë në shtëpinë e esnafëve, duke na nisur si dërgatë të Lidhjes Shqiptare, na tha me të porositë që këtë mik të cilin e kemi marrë në ndore,¹⁾ ta nxjerrësh nga shtëpia dhe nga qyteti ynë.

ABDULLA DRENI — (Po ashtu shtruar.) Ti e di mirë, Sulejman agë Vokshi, se mikun nuk i presim ketë të zotët shtëpisë. Të më lypë shka të dojë mileti i Gjakovës? Mall e gjë, troje e shtëpi ja fali nder të shpirt, i mik është shtëgtar, fali nuk ja fali. Nuk e pres mikun në besë.

MET KORONICA — (Me zemërim.) Maxhar Pasha tëpësi të ka ardhur vërtet ai mikun i shtëpisë, por ai është armiku i Shqipërisë. Kuvendi i poshtet qemitt.

ABDULLA DRENI — (I pret fjalën kërenan.) Polemit të Gjakovës s'ka se shka i duhet kush hyn e kush del në shtëpinë time. Mehmet Ali Pasha i shën unë e kam mik.

SULE VOKSHI — Armiku i vendit nuk njihet mik për askëndin. Qyshkur e fute në shtëpi këtë armik, ti na prëve në besë të gjithë ne.

PRENKË GULIA — (Ndërhyn në mes të heshtjes me të butë.) Abdulla pashe Dreni, Sulejman agë Vokshi ka të drejtë. E lidhëm a s' e lidhëm besën shqiptare në Prizren mos me lëshua asnjë pëllembe tokë nga trojet tona?... Ne nuk duam që ti të dalësh mikpreme, prandaj përcille mikun. Të kthehet nga ka ardhur.

MET KORONICA — (I papërmbajtur.) Të shkojmë, o Sule Vokshi. Dhe ti, o Prenkë Gulia, kot

1) Ndore — besë

mundohesh me fjalë të buta, këtu duhet të
shprehim kërcasë hutashë... (Dalin që të tre në rrëmbim.)

DUKJA 3. (Më e rëndësishme) — **MAXHAR PASHA, Adjutanti i Sulltanit, Abdullahu, Dreni, Ali Guçia, Bajram Aga, Hasan Batusha, Shaqir Aga, Sejmeni.**

MAXHAR PASHA — (Vjen rrrotull nëpër konak, i
kryengritës i sjell në din vetëm pranga dhe
konopi e plumbi. Nuk ka fatkeqësi
për një vend se kryengritja e
Parisit do të trin duarkryq vegjelia me kre-
të drëzit e saj të krisur do t'ju sulmojë nëpër sa-
raje (Këshilla) do t'ju trëmbejë mall
e gjë, pasuri e stoli dhe pastaj do
t'ju verë hyzmeqarë të ishni rrugët,
pastroni gjirizet. Kështu i ndo-
dhi Parisit dy herë brenda njëqind
vjetësh. Të parët e mij ishni frëngj, ashtu si
dhe ai reshperi, por ishni fisnikë, sojllinj...
Prandaj muarr arratinë. Unë që kam parë e
njohur botën më tepër se ju e ndjej se ky fe-
sat shkatërrimtar i milletit plasi edhe në Ru-
meli, në vilajetin e Kosovës. (Dëgjohen lodrat
e kushtrimit që jashtë.)

SEJMENTI — (I skandalizuar.) **Staffkurullah!**
SHAQIR AGA — Unë nuk di se shka mund t'i ke-
të ndodhur Evropës, o miku i Abdullahu Dre-

1) Këshilla — ndërtesa të mëdha, gazerma. Sa d — shohZ (i

nit; por di të them se pas atyre fjalëve që shkëmbyem, do të kërçasë huta për njëmend; ashtu si tha Met Koronica: Duhej të kishim folur ndryshe.

MAXHAR PASHA — Mos duhej t'u bindeshim?

SHAQIR AGA — Unë them se duhej kuvenduar ndryshe: t'i lenim një shteg pajtesës dhe marrëveshjes.

ABDULLA DRENI — S'kam sa qysh të pajtohem me Sulë Vokshin dhe Met Koronicën.

SHAQIR AGA — A tëherë mbushni armët të luftojmë!

ADJUTANTI I SULLTANIT — Sarajet e Abdulla pashë Drenit janë të sigurta. Në kemi një tabor ushtarë, armatosur me armët më të reja.

SHAQIR AGA — Djalosh, luftën nuk e bëjnë hutat e martinat, por kapëdanët e trimat.

MAXHAR PASHA — (Shtruar.) Avash-avash, Numan bej... Shaqir aga deri diku ka të drejtë. Në sot, nuk jemi në gjendje për t'i bërë ballë një sulmi. Kemi vetëm gjashtëqind ushtarë. Tabori nga Mitrovica vjen nesër ose pasnesër. Midtë e tu, Abdulla, janë të pakët: kemi vetëm krerët pa trima. (Hedh një sy rreth tij dhe bën disa hapa drejt Shaqir Agës, i cili nuk ja miraton mendimin që ka shprehur, po ashtu edhe drejt Hasan Batushës, ndërsa Bajram Aga i buzëqesh me dorë në zemër.)

ABDULLA DRENI — Edhe trimat do të vijnë.

MAXHAR PASHA — Aferim, bimbash Bajram Rustem. Aferim! (Niset tak Ali Gucia.) Në s'kemi asnjë shprehje të pajtohemi me krerëzit e mullitit, por me krerët e parisë nuk do të rrimë, të mërritur. Fatkeqësia jote, o Ali pashë Gucia, do të

risë, dhe bëri gjëmën: *Le Général Cluseret de la Comune de Paris!*)... (Më shtruar, por me mllëf përsëri.) Edhe ata të tjerët, po t'i gërmosh thëllë, do t'i gjesh të ngatërruar me shumë të liq dhe armiq të dovletit. (Paditës.) Këta njerëz nuk duhen mbajtur në punë si mehmurë, këta duhen burgosur, duhen syrgjynosur.

ADJUTANTI I SULLTANIT — Evet, Mehmet Ali Pasha!

SHAQIR AGA — Pasha Zotin, Mehmet Ali pashë, na e turbullove mendjen me...

ABDULLA DRENI — Mehmet Ali Pasha rreket me atë shirrë e kthjellë mendjen e turbulluar, Shaqir i lodhura. Krerëzit e milëtit nuk duan as mbret, as parip në krye. Të gjitha këto daulle bien për ne. (Dëgjohet përsëri kushtrimi i lodrave që nga mullhashtë.) Prandaj të mbledhim rreth vetes trimat dhe ta bëjmë zap milëtin.

MAXHAR PASHA — Përndryshe ju piu e zeza.

SHAQIR AGA — E kemi bërë hesap edhe të keqen, o miku i shtëpisë. I njohim ata jashtë më mirë se ti.

BAJRAM AGA — Mehmet Ali pasha ka të drejtë: të dalim dhe të mbledhim trimat.

ABDULLA DRENI — Kështu, kështu, o Bajram agë. Ti do t'u çosh fjalë miqve të tu dhe miqve të mi në Brafshe dhe në Malësi. Mos harro krerët, fandë, Hoshin e Nurit. I kam çuar fjalë gëmenatë Patër Pjetrit në Zym, nis dhe një shërbëtor tjetër. Ti, Masar agë, do të kalosh

gjenerali Klysyre i Komunes së Parisit

në qytet me vërejtë sesi shkojnë punët ma-
tanë.

SEJMEMI — Si urdhëron, që tashti.

MAXHAR PASHA — (Rëndë-rëndë.) Në goftë se do
të rrosh në paqe, ngjish armët e luftës, kanë
thënë të parët.

ABDULLA DRENI — (Hyn, midis Bajram agës e
Shaqir agës.) Me këta dy trima që ka miku
yt në shtëpi, Mehmet Ali pashë, si ke shka-
dron as për vete, as për mua. (Shaqir Agës.)
Ty o Shaqir aga, dua me të mbajtë në ko-
nak. Me ke dhënë besën e burrave.

SHAQIR AGA — Besën ta kam dhënë, o Abdulla
Dreni dhe do ta mbaj. Bajraku im nuk ta ka
dhënë ende, sepse besa e bajrakut jepet me
kuvënd.

ABDULLA DRENI — (Bajram Agës.) Kur ju kam
ju, do t'i kem edhe bajraçet tuaj. (I drejtohet
Hasan Batüşhës.) A nuk është kështu, o Ha-
san agë Batüşhë?

HASAN BATÜSHA — Nuk di si me të thanë, o Ab-
dulla Dreni, në erdhëm në konakun fund për
ujdi, por punët po marrin tjetër udhë...

MAXHAR PASHA — (Past është keshilluar me Ad-
jutantin.) Unë kam besim te nxënësi dhe mi-
ku im, por nuk do të kishte asgjë të keqe, o
Abdulla sikur, t'u hidhnim një sy së toku sa-
rajevë të tua? (Urdhërues.) Azër dur!¹⁾ (Ab-
dulla Dreni gatitet në vend dhe del me Ma-
xhar Pashën dhe Adjutantit e sulltanit e Sejë-
menin.)

1) Azër dur (turq) — Gatitur.

Ali Gucia, Shaqir Aga, Bajram Aga, Hasan Batusha, më vonë Abdulla Dreni, Mehmet, Ali Dreni.

ALI GUCIA — (Pas një heshtjeje të gjatë.) Mehmet Ali pasha nuk është miku ynë.

BAJRAM AGA — Edhe ti, Ali Pashë, me fjalët e Sulejman agë Vokshit? Si nuk qenka miku ynë!

ALI GUCIA — Sepse nuk na e do të mirën. Që! Ashtu si thanë krerët e milëtit, do vdekjen tonë. E nderon a s' nderon ti Sulejman agë Vokshin, puna jote, por të vërtetën e thuj. Thartë na foli, por drejt.

SHAQIR AGA — Kur nuk qenka miku yt Mehmet Ali Maxhari, shka të them unë? Unë jam miku i Abdulla Drenit.

HASAN BATUSHA — As unë nuk e njihja, madje e dija se ishte me të vërtet kryqali.

BAJRAM AGA — Dhe unë zbrita në Gjakovë e rashë në konak të Abdulla Drenit. Këtu erdhi e ra miku edhe lajmësi i mbretit, Duam s' duam, miku i Abdulla Drenit është dhe miku ynë.

SHAQIR AGA — Domosdo. Abdulla Dreni e futi në shtëpi të dërguarin e mbretit, sepse na kishte ne pas krahësh. S' kemi si e lëshojmë.

HASAN BATUSHA — Në endhëm këtu në u marrë (vesh, Maxhar Pasha dhe Abdulla Dreni po gatuan për luftë.

SHAQIR AGA — E tha i zoti i shtëpisë së miku njëhet mik në të keqe e në rrezik.

ALI GUCIA — (Shpërthen.) Në të keqe e në rrezik jam unë dhe Jakup Feri atje në kufi. (Ul kry)

et dhe flet më shtruar.) Kur u nisa për Prizren, më çoi fjalë bajraktari i Hotit, e më tha: «O, Ali Gucia, ti që ke marrë udhën me zbritë në Rrafsh për me takua Mehmet Ali pashë Maxharin, pyete atë të dërguarin e mbretit. A është e vërtetë se Turqia dëshiron me ja falë trojet tona Knjaz Nikollës? (Hyn Abdulla Dre- ni përsëri.) Në t'u përgjegj se është e vërtetë, atëherë jakë të lidhim besën fis me fis dhe të ngujohemi në këto malet tona kundër knjazit dhe kundër mbretit.

ABDULLA DRENI — Edhe ti mendon me u lidhë me kaurët e Hotit?

ALI GUCIA — E di se nuk e kam radhën me u lidhë as me krerëzit e miletit e as me kaurët e Hotit, Hoti e Gruda, Kelmendi e Mali i Zi kanë qenë nën hyqmin tim. Unë kam qenë zot e ata shërbëtorë. Por tashti që unë kam mbetur në udhëkryq? Të marr anën e Knjazit? Të më kapicën në krye, të më hedhë gjedhëm në qafë, të bëhem shërbëtor i shërbëtorit tim. Vdekjen e pranoj turpin dhe duroj.

ABDULLA DRENI — Kush të thotë t'i nënshtrohesh Knjaz Nikollës. Ty të nderon tërë Mbretëria, ty të thonë Ali Pashë Gucia.

ALI GUCIA — Të le plang e shtëpi, si thotë Maxhar Pasha, dhe të marr udhën e muhaxhirllëkut. Ali Pashë Gucia, Ali pashë Jabanxhia, Përse? Për këto tujë dhe këto nishane. (I shkall tujet e nishanët dhe i hedh përdhe.) Na, na, na! I qofshin padishahut! Le t'i marrë prapë. Unë nuk i dua! Nderi më thërret në malet e mia, të lidh besën e shqiptarit dhe të luftoj armiq.

të që më turren. Kjo është udha ime: (Kalon
i vendosur dhe del.)

ABDULLA DRENI — (Ngrë duart për pjetë.) Hej, zot,
na mbaj mendjen! (Të tjerëve.) Edhe ju, o bu-
rra, nëqoftëse u futët nga krerët e miletit mu-
ndeni me ikë. Unë nuk mbaj njeri me përdhu-
në.

SHAQIR AGA — Unë të kam dhënë besën, o Abdulla
Dreni, nuk ndahem prej teje, do të vdes këtu.
(Hyn me rrëmbim Mehmet Ali Dreni.)

MEHMET ALI DRENI — Babë, or babë, ka ardhë To-
ni i Prenkës...

ABDULLA DRENI — Shka kërkon cuni i Prenkë Gu-
lise në shtëpinë time!

MEHMET ALI DRENI — Por Toni është mësuesi im...

ABDULLA DRENI — Bash për ato mësimë të buku-
ra që të ka dhënë, nuk dua ta shoh më sy.

MEHMET ALI DRENI — (I hutuar.) Por ai erdhi me
Prin Pater Pjetrin e Zymit, që është plak dhe
mezi ecën.

ABDULLA DRENI — (Ndryshe.) Paska ardhur Pater
Pjetri. Ju lutem të dalim nga koraku, or miq.
Pater Pjetri ka ardhë me takua Mehmet Ali
Pashën.

MEHMET ALI DRENI — Kanë zbritur kaç shumë
malësorë në qytet, sa mezi kalohet udhëve.
Edhe nga dritaret e katit të sipërm duken ma-
tanë Përronit plisat¹⁾ e bardhë tufa-tufa... (Ni-
sen të dalin Bajram Aga në kalimulet e merr
nishanet e hedhura përdhe.)

1) Plisat — kapuçat.

Maxhar Pasha, Pater Pjetri.

MAXHAR PASHA — (*Hyjnë përkrah njeri-tjetrit.*)

Kam dëgjuar se flitet me nderim të madh për
ti, o Hajju, hirësi, si ndër të krishterë edhe ndër mu-
hamedanë.

PATER PJETRI — (*I përvutë.*) Nuk ankohem, mar-

shal i ndritur. Në Perandorinë Otomane fetar-
rët janë njerëzit që nderohen më shumë, pas
ushtarakëve, kuptohet. (*I bën nder shokut të
dalë përpara.*)

MAXHAR PASHA — Danke schön¹⁾ — Vetëm se nder-
imit ndaj ushtarakëve i bën hije një drojë e
lehtë.

PATER PJETRI — *Natürlich*²⁾ I pushtetshmi! le pas
hijen e drojës.

MAXHAR PASHA — Kjo drojë është e dobishme.

PATER PJETRI — E domosdoshme! Pa të bota do
t'ishte një pështjellim.

MAXHAR PASHA — Një trajtë e drojës ndaj pe-
rëndisë

PATER PJETRI — Jepni Cezarit shka i takon Cezarit.

MAXHAR PASHA — (*Lajkatues.*) E folki gjermanish-
ten bukur, Pater Pjetri, me një theks vienez.

PATER PJETRI — Studimet i kam nisur në Venetik.
Kam qenë edhe në Vjenë.. Nuk mund të kre-
nohem se e flas si në rini. S'kam rasë me e
përdorë gjermanishten përpos letërkëmbimit
tim me eprorët.

1) Dante schön — faleminderit shumë

2) Natürlich — natyrisht.

MAXHAR PASHA — Austria është përkrahësja e pushtetshme e katolikëve shqiptarë.

PATER PJETRI — Kush tjetër?

MAXHAR PASHA — Edhe financiarisht ju jeni nën proteksionin e Vjenës.

PATER PJETRI — Po, po. Austria është shteti më i madh shumëkombësh, që ka në themel të vetë fenë katolike. *Austriae est imperare orbi universo.* Austrisë i takon të urdhërojë botën.

MAXHAR PASHA — Botën e krishterë... Ndërsa Turqisë i takon të urdhërojë botën muhamedane.

PATER PJETRI — Të kundërtat që ndihmohen. Austria e përkrahu Turqinë në Kuvendin e Berlinit.

MAXHAR PASHA — Edhe ne u zotuarim mos me e prekë autonominë e Mirditës katolike.

PATER PJETRI — Ju falemnderit për dashamirësinë tuaj.

MAXHAR PASHA — *Bitte (schön!...)* Jetojmë në kohë të vështira, Pater Pjetri. Lufta ruso-turke ka përtërirë armiqësi të vjetra fetare në tërë Perandorinë. Edhe shqiptarët janë acaruar shumë... A ka pasur shpërthime të dhunës ndaj popullsisë së krishterë?

PATER PJETRI — Shqiptarët nuk janë të ndjeshëm ndaj fesë. Feja e vjetër shikohet si një trashëgim ritual, feja e re si një përfitim material... Polemi nuk i kupton vlerat shpirtërore të fesë. Ai ka mbetur pagan. Kjo është vërejtja ime e hidhur prej fetari. Lidhjet e shqip-

1) Bitte Schön — ju lutem shumë.

tarëve me përkatësi të ndryshme fetare janë të fuqishme. Kështu Abdulla Dreni, miku juaj ka miqësi sa me muhamedanët aq edhe me kristianët.

MAXHAR PASHA — (Me buzëqeshje.) Edhe ju jeni ndër miqtë e tij.

PATER PJETRI — E numroj veten si të tillë.

MAXHAR PASHA — Edhe pas jush besnikët tuaj.

PATER PJETRI — (E miraton me kokë.) Natürlich!

MAXHAR PASHA — Unë ju thirra, që t'ju njoh me telashet që na kanë dalë pas Kuvendit të Berlinit. E morët vesh se në Prizren më paditën si gjaur e mynafir. Unë u përpoqa të shpëtoj Rerandorinë Otomane. Dhe e shpëtova. As Plavën e Gucinë nuk desha t'ja lëshoi Knjaz Nikollës, se kishin një popullsi myslimane. U orvata, por as Austria nuk pranoi të lëshojë trojet e Hercegovinës, që i desh për vete. Dhe ula kryet, lëshova... nënshkrova. Fuqitë e Mëdha janë me të vërtetë të mëdha. Dhe ne mundim të mundim... Në t'barim flet me keqardhje.)

PATER PJETRI — *Vae victis!*¹⁾

MAXHAR PASHA — Po, mjerë të mundurit! (E smerr veten.) Ne nuk duam që acarimi i shqiptarëve ndaj Evropës të kthëhet kundër nesh... Itifaku i Prizrenit po na lëngatërron. Krerët shqiptarë nuk kuptojnë gjendjen nga e cila kemi mezi dualëm tërheqjen e pashmangshme. Nuk dinë ç'është politika, diplomacia... (Si me të qeshur.) Një hokatar në pallatë krahasoi paditshakun tonë me një hoxhë të pazot, që me

¹⁾ Vae victis (latinisht) = mjerë të mundurit.

duvatë e tija i mblodhi xhindët e Arnautllukut në Prizren, por tashti nuk është në gjendje që t'i shpërndajë... (Qesh.) Shaka me kripë.

PATER PJETRI — (Qesh edhe ai.) Prandaj ju dërgoi që nga Stambolli me kuran në dorë t'i shpërndani ju...

MAXHAR PASHA — E keqja është se duvaja ime në Bajrak Xhaminë e Prizrenit i tërboi krejt xhindët e Arnautllukut. (Vazhdojnë të qeshin.) Mos keni ju, o Pater Pjetri, ndonjë aftësi për t'i larguar xhindët me ungjill?

PATER PJETRI — Me sa të kem mundësi nuk do të kursehem, por mileti është milet... (Ngre dorën e djathtë përpjetë. Dëgjohet një krisëm hute pastaj kënga e majekrahit:

«Mic Sokoli, o pika e trimit,
Priji djemtë e vegjëlimit
Në sarajet e parësimit!

piskamë nga të gjithë anët dhe pastaj një batare pushkësh.)

Dukja 6.

Maxhar Pasha, Pater Pjetri, Abdulla Dre-
ni, Shaqir Aga, Bajram Aga, Malësori I, Ma-
lësori II, Malësori III, Malësori IV, Mic So-
koli, Hyça

MAXHAR PASHA — (I kapur në befasi.) Ç'është kjo zallahi?

ABDULLA DRENI — (I trembur për mikun.) Di-
sa malësorë të armatosur kanë hyrë në sa-
rajat e mia krejt papritur.

MAXHAR PASHA — (I përngritur.) Ç'duan të tre-

gojnë me këto thirrje e me këta dyfekë. Se janë trima. Hapni dyert të urdhërojnë! Unë nuk trembem nga të lehurat e qenve të pazarit. *(Niset drejt derës së jashtme.)*

ABDULLA DRENI — *(E ndalon.)* Mengadalë, Mehmet, Ali Pashë, ti nuk e njuh mirë këtë millet.

SHAQIR AGA — *(Që porsa ka hyrë.)* Këto janë këngët e majekrahit, piskamët e sulmit: malësorët, tanë ja behën.

BAJRAM AGA — *(Duke hyrë.)* Mos i nxirrni kryet në dritare se të gjitha hutat e Gjakovës po shkrehen më këtë konak.

MAXHAR PASHA — *(Gjithmonë i shqetësuar.)*
Po rojet, rojet ku janë?

ABDULLA DRENI — Të dalim që këtej derisa të qetësohen...

PATER PJETRI — Ejani, Marshal Detrua. I zoti i shtëpisë ka njerzit e vet që do t'i bëjnë zap të pabindurit. Të dalim sipas këshillës së Abdulla Pashë Drenit. *(Dalin që të tre. Në konakun e miqve vërshojnë malësorët.)*

MALESORI I — Ku është ai i dërguari i mbretit?

MALESORI II — Ku është armiku ynë?

HËSA — Ku është futur Maxhâr Pasha, qeni i pabesë?

SHAQIR AGA — *(Përmban malësorët.)* Ndaluni, bre burra, ku shkoni?

BAJRAM AGA — *(Edhe ai duke penguar sulmuesit.)* Mengadalë, mengadalë të merremi vesh. *(Të shtënat rrallohen.)*

SHAQIR AGA — A ë dini se kjo shtëpi ka zot. Ku jeni, në han?

MALESORI III — E dimë që kjo shtëpi ka zot,

por ne kemi ardhur për atë mikun e Stambollit.

MALESORI IV — Duam Maxhar Pashën.

SHAQIR AGA — Ju qenkan lëbyrë sytë, bre burra! Qysh hyni në shtëpi të tjetrit si kusarë. Pa mendohuni mirë shka flisni. Na koritët! (*Malësorët e njohin dhe ndalen.*) A dorëzohet mikun? Jeni a s'jeni burra?

MALESORI I — (*I habitur.*) Po ti, si qëndron këtu, o Bajram aga? Në konak të Abdulla Drenit? Ai ka tradhtuar Lidhjen Shqiptare.

BAJRAM AGA — Ju kanë rrejtë. Prisi të bisedojmë.

MALESORI II — (*I befásuar.*) Shaqir Aga dhe Bajram aga të dy bashkë, në konak të Abdulla Drenit! Por këta janë në gjak njeri me tjetrin.

BAJRAM AGA — Në gjak kemi qenë dje, por sot nuk jemi. Kështu na e do e mira e vendit.

SHAQIR AGA — Prandaj ndaluni dhe ndëgjoni!

MIC SOKOLI — E qysh të të ndëgjojmë, o i pari i fisit? Të shoh e nuk të njoh. Ti roje e Maxhar Pashës?

SHAQIR AGA — Unë nuk i kam dalë krah Maxhar Pashës, por Abdulla Drenit, kryetarit të Lidhjes Shqiptare, në Gjakovë, për marrëveshje e pajtesë.

MIC SOKOLI — Ti më nise me këto dy gjarpërshe në Malësi, unë e dhashë kushtimin dhe burrëria e fisit zbriti në Gjakovë.

SHAQIR AGA — Bukur mirë ke vepruar, o Mic Sokoli. Trimat e bajrakut të zenë vend matanë Përroit, unë do të qëndroj këtu. I kam dhënë besën Abdulla Drenit. Do të mundohem

me e pajtua me shokët e Lidhjes Shqiptare. Nëqoftëse nuk ja dal me i pajtua dhe me bindë Maxhar Pashën të kthehet (mbrapsht) në Stamboll; por nis lufta e vëllavrasja midis nesh, atëherë këto dy gjarpërushët e mia m'i shpraz anua në kraharor.

MIC SOKOLI — (Me dhimbje.) E qysh të t'i shpraz ty, o Shaqir aga, të kam të parin e fisit.

SHAQIR AGA — Vramë, premë, hidhimë tej pa u trembur; të mbetëm për të tjerët një shembull bull, që nuk duhet ndjekur. (Dëgjohet përsëri një batarë pushkësh.) Por tashtir dëgjoma këshillën time: dil te dera dhe lyp besë. Nuk kemi tjetër shteg për t'u marrë vesh.

MIC SOKOLI — Është hera e dytë që po më ndal vrullin, o bajraktar. Por dije se rruga që ke marrë po të ndan prej fisit. (Shkon te dera dhe thërret.) Besa-besë, bre burra! Besa besë! (Që jashtë përgjigjet një zë i fortë: «Besa-besë, prani hutat!») (Ndërkohë Bajram Aga ka dalë për t'u kthyer me Abdulla Drenin më vonë. Qetësi.) A e dëgjoni, o Shaqir Aga, është Man Avdia.

ABDULLA DRENI — (Hyn në konak duke zbritur nga shkallët.) Shika janë këto batarë, Mic Sokoli. Pse nuk vini me u marrë vesh?

MIC SOKOLI — Ne e nisëm një dërgatë dhe ju nuk e dëgjuat. Milet i u zemërua dhe t'u turr brenda në konak mbasi ka marrë vesh se ti mban Maxhar Pashën. Maxhar Pasha ka ardhë me vendosë kufirin në Plavë e në Guci.

ABDULLA DRENI — Unë nuk pyes fare për milet. Jam nga ata burra që ja vendos kufirin mi-

Qëletit jo atje në Plavë e Guci, por këtu në Li-
vadhët e Piskotës.

MIC SOKOLI — E shka kujton ti, o Abdulla Dre-
ni, se mos Shqipëria është çifliku yt që t'ja
vendosësh kufirin ku të duash. Pasha qie-
llin e pasha dheun! Ti nuk do të ndahesh
mirë me ne.

ABDULLA DRENI — Fjala-fjalë e besa-besë! Dua
tri ditë besë prej jush.

MIC SOKOLI — Ke një ditë besë. Deri nesër në
drekë këtë armik që ke në shtëpi ta nxje-
rrësh jashtë kufirit të Gjakovës.

ABDULLA DRENI — Unë jam burrë e nuk kori-
tem. Mikun e kam në shtëpi dhe do ta mbaj,
nuk e jap.

MIC SOKOLI — Ne nuk ta kërkojmë ma na e
dhanë. Të kthehet nga ka ardhur në Stam-
boll.

ABDULLA DRENI — Maxhar Pasha nuk kthehet
mbrapsht.

MIC SOKOLI — Më qafë pastë veten. Do t'i mbe-
ten eshtrat në Rrafsh.

(Bie sipari.)

VEPRIMI IV

A. Pamja nga rruga.

Te sheqerchihana e Sili Bozaxhiut.

Dukja 1

Bozaxhiu, Ganiu, Shpendi, Hoxhë, Qitapi,
Mujë Muhaxhiri.

SHPENDI — (Hyn me një kosh, por edhe një karajfile supit.) O, Sili Bozaxhiu, ta prura edhe sot borën.

BOZAXHIU — (Pasi e ka vënë re.) E paske hedhur edhe karajfilen supit.

SHPENDI — Është dita e saj.

GANIU — Prej nga ke zbritur, o burri i dheut?

SHPENDI — Prej Malësisë së Gashit. Jemi ndalur aty rrotull Teqes së Shehit, të gjithë burrat e fisit. Na prin Ali Ibra.

GANIU — Hej ju, priftë e mbarë!

BOZAXHIU — (I paguan paret.) Ja hesapin.

SHPENDI — Deri sa të lajmë hesapet me Maxharin e me parësimin, që e ka marrë në ndore, o Sili Bozaxhiu, nuk do të kemi më hesap bore. Ika se më presin shokët Tungjatjetani!

BOZAXHIU — (E përcjell.) Tungjatjeta, o Shpend

Hekakeqi! Të fala atyre miqve të Gashit. (Vete t'i shërbejë Ganiut. Hyn në sheqerxhihene. Dëgjohet që larg një lodër.)

GANIU — (Pasi hedh një vështrim nga vjen zhurma e lodrës.) Po të vjen Hoxhë Qitapi, o Sili Bozaxhiu. I bëj gati edhe ndonjë thumb.

BOZAXHIU — (Nëjerr kryet në dritare.) Gati ja kam, por prapë nuk don të largohet. Është si ai gomari i zgjebur, që vjen e kruhet këtu në sheqerxhihanën time. Edhe i ha edhe i djeg.

GANIU — Shakaja e thumbon, hallvasia e ëmbëlson, prandaj nuk largohet.

HOXHË QITAPI — (Hyn me qitap nën sqetull.) Nuk e bëj atë punë e nuk e bëj. Nuk e merr qitapi, o Mujë Muhaxhiri!

MUJË MUHAXHIRI — (Pas tij duke iu lutur.) Qysh nuk e merr qitapi. Ti ke dalë mendsh.

HOXHË QITAPI — Unë jam sagllam, ju keni dalë mendsh, o muhaxhirë. Keni qitur pushkë mbi të dërguarin e kalifit... Lam Muhaxhiri shkoi lanet. Nuk e merr qitapi me e varrosë sipas adetit. Merr vesh a nuk merr vesh... O Vasil Bozaxhi, hallvasi!

BOZAXHIU — (Nëjerr kryet nga dritarja.) Peqe, Hoxhë Kurshumlia!

MUJË MUHAXHIRI — (I afröhët Ganiut.) A dëgjón ti, Gani efendia, ky hoxha ynë nuk është në vete. Dje më drekë në dyfek të parë me askerët e Maxhar Pashës na u vra. Lam Muhaxhiri, ky nuk pranon me e kallë në dhé sipas adetit. Lami u vra në luftë me askerët e atij murtatit që na çoi mbreti nga Stambolli...

HOXHË QITAPI — Mehmet Ali Pasha muhamedan
me din e aman, jo murtat!

BOZAXHIU — (Pasi i ka shërbyer.) Hehe! Hala
ke ura. Hoxhë Shemshëdini! Ta thashë që
dje se kadilerët e myderizët e vilajetit tonë e
shpallën Maxhâr Pashën murtat.

HOXHË QITAPI — As kadiu i Gjakovës Ahmet Ko-
ronica, as myderizi i Prizrenit Ymer Efendia
nuk gjykon Mehmet Ali Pashanë. Jo e jo.
Sheriati gjykon po Mileti vilajet Kosovës
sert milët, nuk dëgjon kalif, ulema a pasha
hazretleri, por dëgjon myderiz, kadi e kaçak
fermanli... Lam Muhaxhiri me shokë pse nuk
shkoi asker në luftë me Knjaz Milanin të marrë
vatanin tonë në Vranjë, Kurshumli! Mjaft
serdo të ha hallvasi...

BOZAXHIU — (Mënjatë.) Haje, haje... ta hëngsha!

MUJË MUHAXHIRI — Ky nuk rron në këtë botë.
Ne u nisëm askerë ashtu si na thanë ca për
në Tivar e ca për në Vranjë, por ku na deg-
disën pashallarët? Në Bosnjë. Pse? Që të
mbronim çifligjet e tyre. Dhe ne ikëm, mu-
arrmë aratinë.

BOZAXHIU — Hoxhë Qitapi, hoxhë fesati ha hall-
vasinë dhe mos na mbill në Kosovë dasinë.

HOXHË QITAPI — Ti u del krah shkjeve, Vasil Bo-
zaxhi. Ti je vetë shkja.

GANIU — Mblidhe mendjen, hoxhë efendi. Knjaz
Milani me askerët e tij ju prishi vatanin, ju
la pa plang e pa shtëpi juvë... Ai e kreu këtë
mizori. Të bëjmë edhe ne si ai? Ti vemë ve-
tes një njollë turpi që të mos na hiqet kurrë.
Jo. Burri për një ndër rron në këtë botë. Në-
qoftëse qitapi yt thotë kështu, hiq qu që këtej

mborimë gjithë qitap. Të mos ta shohim bojën. Ec
e mbyllu në sarajet e Abdulla Drenit me
murtatin!

HOXHË QITAPI — (Nxjerr parat e paguan.) Ti je
murtat! Gani efendi. Nuk, ke din as iman si
muhamedan, as ti as Muja. Përse kërkoni t'i
këndoj fatihane Lam Muhaxhirit. Meazallah!
(Dëgjohet përsëri lodra.) Edhe daulles po i bi-
ni ndryshe. Ky nuk është tellalli i hyqmetit.

Këto nuk janë lodrat e devletit. Lanet, lanet!
BOZAXHIU — Këto janë lodrat e milletit, që do të
ngrehin më këmbë Gegërinë e Toskërinë, gj-
thë Shqipërinë!

HOXHË QITAPI — Kur ngre krye milletit, vjen kja-
meti. (Del.)

GANIU — Edhe ti, o Sili Bagëri, e prisje përditë Ho-
xhë Qitapin me nga një shaka, më nga një
thumb.

MUJË MUHAXHIRI — Ky do një plumb. (Lodra dë-
gjohet më fort...)

Duktjan 2.

Tellalli i ri, Bozaxhiu, Ganiu, Mujë Muhaxhi-
ri, Met Koronica, Toni i Prenkës.

TELLALLI I RI — (Hyn duke i rënë lodrës, ndalet
e thërret). Hej, dëgjoni e mbani vesh:

«Kush është kryeluftëtar,
i parë fisi e bajraktar,
i parësimi a i vegjëlimit,
nga malësia, fusha e qyteti
Në Terzihane të zateti,
mbasi sot në zemërherë
mban kuvend Lidhja Shqiptare!»

BOZAXHIU — (Te dorë e qoshkut.) Hëj u shkofftë puna mbare! (Tëllatit i Ri del duke i rënë lodrës, degjohet edhe një herë fjala e tij.)

MET KORONICA — (Hyn i pari) Kështu që ti, o Toni i Prenkës, e paske njohur Tahir Efendinë në Stamboll.

TONI I PRENKËS — (Pas tij më krahtë e majtë.) Më shpuri Gjon Vreta në shtëpinë e tij. Sa iu bë qejfi kur mori vesh se isha gjakovar!

MET KORONICA — Prej tij nxura më e shkrua shqipen unë...

TONI I PRENKËS — E di! Tahir Efendiu kish pasur mesues Mulla Hysenin. Më foli me dashuri të madhe për të.

MET KORONICA — (Me nderim.) Mulla Hyseni ishte një shenjt i gjallë. Sa shumë pat vuajtur nga pashallarët edhe ai! Dhe përse! Se shkruante shqip më harfe arabe.

TONI I PRENKËS — Edhe ata që e kanë shkruar shqipen me gërma greke e latine kanë vuajtur. Disa kanë dhënë jetën për ndriçimin e shqiptarëve. Pjetër Budi u mbyt në Drin, Naum Vithkuqari u helmua në Stamboll, Dhaskal Todhri u vra udhës... Kush është dora që ndjek e përndjek¹⁾ që mundështon²⁾ e vret ndriçimtarët tanë? Kush është gjëmëmadhi? Papati, Patrikana, Kalifati...

MET KORONICA — (Ndalet në vend.) Këtë fjalë mos e thuaj.

TONI I PRENKËS — Kështu, është kadi efendi.

1) Përndjek — persekuton

2) Mëndështon — torturon

MET KORONICA — (*I ven dorën në sup.*) Edhe unë jam kokëshkretë, por nuk i them të gjitha... A ulemi të pijmë nga një bozë të ftohtë të Sili Bagëri, se edhe ky bozaxhiu i Rekës është miku i Gjon Vretës. (*I afrohen një tryeze.*) O Sili Bagëri, na bjerë nga një bozë të ftohtë!

BOZAXHIU — (*Nxjerr kryet nga dritarja.*) Peqe, kadi efendi, erdha!

TONI I PRENKËS — (*Duke u ulur.*) Ndoshta po t'i thuash të gjitha ato që di, do të të quanin të pafe si Hoxhë Tahsinin e Çamërisë.

MET KORONICA — Mos e hap atë defter...

BOZAXHIU — (*Sjell dy gota.*) Ju më porositët dy gota bozë, unë ju prura dy gota sherbet me borë bjeshkësh. E këni nga unë këtë sherbet me borë nga Shkëlzeni.

MET KORONICA — Të falemi nderës, o Sili Bagëri, nuk po ta kthejmë dorën. Por a mund ta dijim përse po na qeras?

BOZAXHIU — Për ato fjale të tharta që ja u përplase pashallarëve, parësimit dhe mikut të mbretit mu në mes të mëxhelisit. Fjala bramb dhe huta bamb! Ta marrë vesh Mehmet Ali Pasha se Lidhja Shqiptare në Gjakovë e ka barutin të thatë.

MET KORONICA — Por a e di se disa nga pleqtë e Gjakovës më qortuan, se u rrëmbeva. Ata ja zgjatën besën Abdulla Drenit edhe një ditë të dytë.

BOZAXHIU — Mos u mërzit, kadi efendi... Edhe ata të Pleqësisë do të vijnë në fjalën tënde. (*Largohet.*)

MET KORONICA — Sherbet me borë Shkëlzeni.

(E trazon me lugë. Po ato lëvizje bën edhe Toni i Prenkës. Që larg dëgjohet zëri i myezinit: «Allah akbar! Allah akbar!» Iqindi!... Mulla Kamberi i thërret pesë vaktet si turqit: Allah iqber! Kurse Mulla Rushani si arabët: Allah akbar! Përse t'i lutemi perëndisë në gjuhë që nuk i merr vesh miletit!

TONI I PRENKËS — Për t'u larguar prej miletit... (Dëgjohet tingulli i një këmbane, i cili përzihet me ushëtimën e fjalëve të myezinit.) Edhe Pater Pjetri po i thërret besnikët në kishë, në zëmërherë. Edhe ai xi thotë perëndisë latinisht: *Pater noster*.

MET KORONICA — A vure re, o Toni i Prenkës, se zëri i myezinit u bashkua me tingujt e këmbanës? Edhe në duhet të pëmpiqemi me i bashkua fetë e ndryshme në Shqipëri.

TONI I PRENKËS — Bashkimi i feve dhe i fetarëve në Shqipëri është një punë shumë e vështirë, sepse kreu i tyre është tjetërkundi, të armiqtë tanë. Prandaj na kanë sjellë përçarje. Prishja e feve, thotë Gjon Vrethi nuk është punë e lehtë as detyrë e vetë shqiptarëve...

MET KORONICA — (Duke u ngritur me këmbë:) Atëherë si t'ja bëjmë?

TONI I PRENKËS — (Ngrihet edhe ai.) Në do të bashkohemi duke lënë mënjanë fetë: «Të mos shikojmë kisha e xhamia, feja e shqiptarit është shqiptaria». (Të dy gatiten të shkojnë. Afrohet Bozaxhiu.)

MET KORONICA — O Sili Rekalliu i Dibrës, të falëzë lemmëdërës!

BOZAXHIU — (Si me drojtje.) Ju keni këkuvend

- tashti, o kadi efendi, por unë kam edhe një rixha...
- MET KORONICA** — Lepe, hap gojëti e fol!
- BOZAXHIU** — Ky Mujë Muhaxhiri ka një fjalë me ty, por druhet me të folë:
- MET KORONICA** — Si kështu, o Mujë, ne jemi miq...
- MUJË MUHAXHIRI** — Dje na u vra në luftë me askerët e Maxharit Lami.
- MET KORONICA** — Rahmet xhan! T'i rrojnë çunat! E mora vesh.
- MUJË MUHAXHIRI** — Në s'ishpumë me e varrosë te Livadhet e Piskotës, se ashtu deshën fëmija, me e pasë pranë kësollave.
- MET KORONICA** — Shumë mirë paskeni bërë.
- MUJË MUHAXHIRI** — Mirpo tashti hoxha ynë nuk ndëgjon me na e kallë në dhë sipas adetit... Nuk e merr qitapi me e varrosë Lam Muhaxhirin sipas adetit të myslimanit, se është vrarë në luftë me të dërguarin e kalifit.
- MET KORONICA** — Hoxhë Shemshedin Kurshumlija kështu?
- MUJË MUHAXHIRI** — Ai vetë.
- MET KORONICA** — Shumë mirë që erdhe të më japësh haber. Do të vij vetë në Livadhet e Piskotës t'ja këndoj fatihanë Lam Muhaxhirit.
- TONI I PRENKËS** — Shumë punë të njerëzisë nuk merr qitapi i Hoxhë Kurshumlisë, por i merr qitapi i Met Koronicës.
- (Papritur dëgjohet një krisëm e largët pushke. Heshitje.)*
- BOZAXHIU** — Po kjo karajfile ç'është? Jemi a s'jemi miq në besë?

MET KORONICA — Nuk është karajfile, por është martinë bajliku. E ka marrë të re ndonjë trim dhe e ka shkrepur për qejf.

GANIU — Sa bukur që i ardhka krisma prej së largu.

TONI I PRENKËS — Hoxhë Met Koronica është edhe i divitit, edhe i gishtit.

MUJË MUHAXHIRI — Hej, unë i shkreti u dogja për një martinë... Tri lira janë shumë për Mujë Muhaxhirin.

MET KORONICA — Dil nesër në Fushën e Bajram Pashës dhe e merr pa para. Atje do të presin taborin që vjen nga Mitrovica, trimat e Mic Sokolit. (Përshëndeten.) Shko përpara në Livadhet e Piskotës e i qetëso ata njerëzit e Lam Muhaxhirit. (Dalin të gjithë, përveç Bozaxhiut, i cili mbledh gotat në tryeza.)

BOZAXHIU — Mor po ajo martina sikur krisi në Sarajet e Abdulla Drenit. Mos kanë ardhur fandët dhe ndonjë trim prej tyre e ka shkrehur martinën... (Del.)

B. Pamja nga shtëpia e Prenkë Gulisë.

Kthimi i miqve si në veprimin II. Është natë. Një kandil mbi vatër.

Dukja 1

Mrika, Hoshi i Nurit.

HOSHI I NURIT — (Këmbëkryq pranë një tryeze buke.) Çoje tryezën, moj Mrikë.

MRIKA — (Qëndron më këmbë.) Po ti nuk hëngre, fare, o im vëlla.

HOSHI I NURIT — Kisha ngrënë gjetiu... Më mbush një gotë ujë, po deshe. (*Mrika merr shtambën dhe ja mbush gotën. Hoshi i Nurit e pi me afsh.*) Të kënaq ky ujët e pusit tuaj: edhe i ftohtë, edhe i lehtë. Çoje tryezën, çoje! (*Mrika merr enët dhe tryezën, del nga dera e djathtë.*) Ju prisnin në katund para dy javësh. Na çuat fjalë se do të vinit. Do të kënaqeshit... Këtu qenka vapë e madhe.

MRIKA — (*Duke hyrë.*) U bëmë gati me ardhë, por na dolën disa punë. Burrat kanë pasur shumë telashe kësaj vere. (*Sikur kujtohet për diçka.*) Toni desh me të takua. A do të rrish gjatë në Gjakovë?

HOSHI I NURIT — Nuk di, moj motër. Po të mbaroj punë shpejt, nuk kam pse të rrij... Kallamboci u dogj për ujë.

MRIKA — (*Pasi u ka hedhur një sy armëve të vëllait.*) Përse ke ardhur i ngjeshur me armë?

HOSHI I NURIT — A mund të vihet ndryshe këtu në këto ditë!

Hyn Prenkë Gulia, Mrika largohet ngadale.)

Dukja 2

Hoshi i Nurit, Prenkë Gulia.

PRENKË GULIA — (*Duke hyrë.*) Mirë se erdhe, o krushku Hosh!

HOSHI I NURIT — Mirë se të gjeta, o krushku Prenkë!

PRENKË GULIA — Mos ju ka thirrë Abdulla Dreni?

HOSHI I NURIT — Ai vetë na ka çuar fjalë, mbasi është këshilluar edhe me Patër Pjetrin.

PRENKË GULIA — (I befasuar.) Nuk është e mundur.

HOSHI I NURIT — Na e tha me gojën e vet Bajram Aga,

PRENKË GULIA — A jeni shumë burra?

HOSHI I NURIT — Ndonja tridhjetë fandë. Mundet të vijnë edhe të tjerë. Që dje ja befti lajmësi me na thanë se Abdulla Pashë Dreni është në rrezik të madh e kush është mi-ku i tij, të bjerë sa më parë në Gjakovë, te sarajet matanë Përronit.

PRENKË GULIA — A e din ti, krushku Hosh se çfarë rreziku i gërmuset Dullë Drenit?

HOSHI I NURIT — Dij se ja ka mësy shtëpinë një mik nga Stambolli, i dërguari i mbretit, e thirrkan Mehmet Ali pashë Maxhari. Ky mi-ku i Abdulla pashë Drenit paska qenë lëtin e u paska kthyer mysliman. Me të ardhur në Gjakovë, si dashamir i të krishterëve, thirrka në kuvend të parësimit edhe Patër Pjetrin... Shi për këtë vjegëz¹⁾; se i dashka të krishterët, e paska sharë e fyer mileti i Prizrenit. Kinse duke qenë kryqali, paska edhe gisht me krajlitë e krishtera të Evropës. Parësi- mi i Pejës, trembur nga polemi, i paska kthyer shpinën në atë rrëmujën e madhe përpara Xhamisë së Bajrakut. Abdulla pashë Dreni, si burrë zakoni, nuk e la mikun në mes të rrugës, por e grishi në Gjakovë, dhe e mori në ndore.

PRENKË GULIA — Pasha Zotin! Bukur ju pas-

---

1) Vjegëz = pretekst.

ka përrallë Dullë Dreni; por punët nuk janë ashtu. Ulu, ulu të flasim shtruar. (*Nxjerr kutinë e duhanit. Hoshi i Nurit ulet përdhe, ndërsa i zoti i shtëpisë në një shkamb.*) Polemi i Prizrenit nuk e shau dhe e pështyu Maxhar Pashën, se paska qenë kryqali. Ai nuk është kryqali, por turk osmanlli me din e me iman. As polemi i Rrafshit dhe i Malësisë nuk e ndezi luftën me taborin e turqve në sarajet e Dullë Drenit, se paska gisht me krajlitë e Evropës. Jo, or krushku Hosh, jo! Ky sherr u ndez sepse ky i dërguari i sulltan Abdyl Hamitit rreket me mish e me shpirt që trojet e Shqipërisë, Plavë e Guci, t'ja lëshojë Malit të Zi.

HOSHI I NURIT — Mirë bukur, o krushku Prenkë, unë nuk i di për fije e për pe këto punë. Ti je i ditur e i shetitur, ti qytetar e unë kantundar. Por unë di se miku nuk i preket të zotit të shtëpisë, as i preket, as i gërgitet. Kështu na e kanë lenë të parët me kanun. Dhe me kanun i zoti i shtëpisë është në rregull. (*Mbaron së dredhuri cingaren e duhanit, e ndez me masat dhe e tërheq një herë.*)

PRENKË GULIA — Kot rreket me u kapë pas Kanunit të Maleve Abdulla Pashë Dreni. Armiku i Shqipërisë s'ka si të jetë miku i shtëpisë. Sipas Kanunit të Maleve, kush kryen një tradhëti të dhunshme ndaj fisit, ai vritet e grihet, fisi i shkul themelet e shtëpisë. Dhe shkon gjakhupës. Kështu do t'i ndodhi Abdulla pashë Drenit, po nuk e përcolli për në Stamboll të dërguarin e mbretit. Në qoftë se deri nesër në mesditë Maxhar Pasha nuk

ndëgjon me ikë, Lidhja Shqiptare me luftëtarët e saj do ta mësyjë brenda në sarajet dhe do ta vrasë. Prandaj ti nuk ke pse shkoni matanë Përroit. Ti do të rrish këtu.

HOSHI I NURIT — *(Lë cingaren mënjanë.)* Unë s'kam si ndalem këtu. I dhashë besën Bajram Agës dhe ai më pret.

PRENKË GULIA — *(I pezmatuar.)* E pse të ta kërkojë besën ty Bajram aga? Për me u vra vëlla me vëlla? Ti s'ke pse shkoni me u ngujua në sarajet e Abdulla pashë Drenit. As ti, as malësorët fandë. Ai ka pse me u ngujua. Maxhar Pasha i ka dhënë nishanin e bimbashit në ushtrinë e mbretit. Juve ju kanë kërkuar besën që t'ju shtjenë në kurth.

HOSHI I NURIT — *(Me hidhërim.)* Ndoshta është kështu si thua ti, o krushku Prenkë...

PRENKË GULIA — *(Me ngulm.)* Kështu është.

HOSHI I NURIT — Po unë s'kam si ndahem prej shokësh e prej miqsh.

PRENKË GULIA — *(I përngritur.)* Por si të shkosh e të luftosh me vëllezërit e tu? Ja, im bir Toni, yt kunat bashkë me katundarët e krishterë të Zymit kanë marrë hutat dhe janë bashkuar me malësorët e tjerë. Aty i ke, më këtë anë të Përroit, përballë sarajeve... Ti don të shkosh matanë Përroit me u ngujua në sarajet e Abdulla Drenit. Kjo është marrëzi, verbim...

HOSHI I NURIT — *(Gati i dëshpëruar.)* Hej, qoftë mallkuar kjo ditë e zezë! Qysh e paska ngatërruar në një lëmsh besën e pabesinë! Ditë tërbimi e pështjellimi, që na rrëmben me të drejtë dhe pa të drejtë në shakulli-

mën e vdekjes... Abdulla Drenit i kam shkruar gjithnjë si mik, bre burrë. Atij i paska zënë derën dashakeqi i Shqipërisë dhe ai e paska pritur si dashamir. Shaqir aga dhe Bajram aga i kanë dhënë besën mikut të tyre, si e lyp nderi i burrërisë. dhe unë i kam dhënë besën Bajram agës, sipas zakonit. S'kam si me kthye mbrapsht, jam burrë. *(Ul kryet e nuk flet më.)*

PRENKË GULIA — *(Ngrihet më këmbë.)* Tashti bjerë e fli, o krushku Hosh, je i lodhur. Nesër në mëngjes vjen Toni e bisedojmë me mendje të kthjellët. *(I thërret Mrikës.)* Moj nuse! *(Hyn Mrika.)* Shtroji vëllait me fjetë. Natën e mirë! *(Del.)*

HOSHI I NËRIT — Natën e mirë!

Dukja 3

Hoshi i Nurit, Mrika.

MRIKA — *(Shtrohet një dyshek për trolli.)* Si e ke nusen me shëndet, o vëlla?

HOSHI I NËRIT — Prenda ka qenë mirë me shëndet, lavdi Zotit.

MRIKA — Po cullët, si i ke? Gjimin e Lulin? A janë rritë?

HOSHI I NËRIT — I madhi ka nisë me përcjellë gjenë e gjallë në kullotë, i vogli sa u çua më këmbë.

MRIKA — Haj, i pastë emta!

HOSHI I NËRIT — Po këta të tutë si janë? Dila sa vjeç u bë?

MRIKA — Shtatë, o im vëlla, një mot më e madhe se Gjini yt. Ka nisë me shkrua shqip. Si e sheh Toni e ka ngrehur mësonjëtoresh shqipe

në kthinën e miqve. (Tregon me dorë dërrasën e zezë.) Këtu i shkruan shkronjat... Sikur ta kishe prurë Gjinin disa ditë te ne.

HOSHI I NURIT — (Sikur kujtohet për diçka.) Heu! Për pak harrova! Gjini më ka porositë me ju pru një dhanti Dilës. (Merr nga trasta një fyell dhe i bie.) E ka gdhendë me barinjtë, kur shkon me gjë...

MRIKA — I lumshin duart! Sa do gëzohet Dila!..

HOSHI I NURIT — Për Pashkun nuk kam ndonjë dhanti.

MRIKA — Pashku është i vocërr... Sa ka nisë me belbëzua: tata, nana... Thotë edhe daja...

HOSHI I NURIT — Hej llapushi dajës!.. (Shtrihet në shtrat.) Shtambën dhe gotën m'a lerë këtu pranë. (E motra ja avit pranë shtrojës.)

MRIKA — (Ndalet më gjunjë te kryet e të vëllait.) Mirë të thotë tata. Qysh të vesh e të ngujohesh me zotnitë. Të vritesh për ta kot së koti. Mos e dhashtë zoti!... Po ti je i ri, o vëllai i motrës. Djemtë i ke të njomë, nusen e re, fillikat... Qysh do të gjallojnë pa ty... (I vëllai ngrihet më gjunjë dhe e puth në ballë. Ajo shtang në vend.) A ta fik dritëzën?

HOSHI I NURIT — Fike. (Mrika fik dritëzën mbi vatër dhe del. Në kthinë hyn drita e hënës. Hoshi i Nurit përpëlitet në shtrat pastaj ngrihet më këmbë dhe vishet, ngjesh armët... Nis të zbardhëlojë. Së pratmi niset dhe del.)

Dukja 4

Mrika vetëm, pastaj Prenkë Gulia, Toni i Prenkës dhe si prasmë Pater Pjetri.

MRIKA — (*Hyn me rrëmbim në kthinën e miqve. Në shtratin e zbrazët të vëllait ka rënë një rreze dielli, shkon te dritarja, në mesoren e djathtë, te dera e jashtme duke thirrur.*)
Hosh, Hosh, Hosh! Vëllai i motrës! (*Në krye të shtratit ve duart në kokë e dëshpëruar dhe vajton.*)

*Mjera u për ty, vëllai i motrës,
Qysh t'ja lidh një rub' të zezë kokës!
Mjera u për ty, vëllai i vetë,
Qysh më ike, qysh më le të shkretë!*

Po kjo ikja jote është një punë e marrë, o vëllai i motrës! Ti po shkon vdekë për pa-shallarët, mor vëllai i motrës! (*Shembet në shtrat duke rënkuar.*)

PRENKË GULIA — (*Hyn në kthinën e miqve i trembur.*) Moj nuse, shika të ka ndodhur? Pse vajton?

MRIKA — (*Duke treguar me dorë shtratin e të vëllait.*) E si të mos qaj, mor tatë, Hosh! është ngritur herët në mëngjes dhe ka ikur...

PRENKË GULIA — Mos ndodhet në kurt të shtëpisë?

MRIKA — Jo, mor tatë, unë që andej erdha. (*Përplas shuplakët.*) Sikur të ma ndjente zemra se do të ikte kështu.

PRENKË GULIA — (*Me qëllim që t'i japë zemër.*) Mos ka shkuar diku në qytet, në kishë te Pater Pjetri.

MRIKA — (*Me dëshpërim.*) Jo! Jo! E njoh unë t'im vëlla.

PRENKË GULIA — Edhe në pastë shkuar në sara-

jet do të mundohemi me i nisë ndonjë fjalë
prej Pater Pjetrit.

MRIKA — Kot, kot, kot!

PRENKË GULIA — Qysh kot. Ne nuk dijmë ende
se çfarë rruge do të marrë kjo ngatërresë.
Nuk është çudi t'i mbushet mendja Maxhar
Pashës me u kthye mbrapsht në Stam-
boll.

MRIKA — Nuk i mbushet mendja atij qeni. E di
unë, e di. Më fjalosi Toni para do ditësh.
(*Psherëtin.*) Vërtet jam grua, por edhe unë
kam nisë me marrë vesh se qysh janë nga-
tërruar punët.

PRENKË GULIA — (*Kërkon një shteg.*) Heu! Edhe
ti me fjalët e Tonit. Sipas tij duhet të ki-
shin marrë flakë sarajet e Abdulla Drenit.
Nuk është ashtu. Ne mund t'ja zgjatim edhe
për herën e tretë besën të zot të shtëpisë. Do
zoti i mbushet mendja dhe e përcjell mikun.
Nuk e kemi këputur shpresat krejt. (*Hyn To-
ni i armatosur.*)

TONI I PRENKËS — (*Duket mjaft i lodhur.*) Mirë-
dita, o tatë. Mirëdita, Mrikë. (*Ve re sytë e
përlotur të së shoqes dhe shqetësohet.*) Shka
ke që qan, moj Mrikë? (*Ajo palos mbulesën
dhe dënes.*)

PRENKË GULIA — (*E kap për krahu dhe e ul
në një shkëmb.*) Mbrëmë erdhi me bujtë te
ne Hoshi i Nurit, vëllai i nuses... Por sot që-
menatë shkoi në sarajet e Dullë Drenit.

TONI I PRENKËS — (*I befasuar.*) Dreqi ta marrë!
Unë i çova fjalë deri në katund, që kur të
vinte në Gjakovë të më takonte mua. Ai pa-
ska shkuar drejt e në saraje...

PRENKË GULIA — Dale, mor bir, mos u nxe! Ndoshta sillet aty rrotull kishës. Më thanë se edhe dje e kishin parë te kisha.

TONI I PRENKËS — Jo, mor tatë. Unë që andej po vij. Kemi zënë vend me fshatarët e Zymit.

PRENKË GULIA — Unë i çova fjalë qysh mbrëmë Pater Pjetrit. Desha ta syzoj (1) me Hoshin, se Bajram aga i paska thirrë fandët në emër të priftit. Ta dëgjonte me veshët e veta Hoshi i Nurit, se Bajram aga e ngatërron kot më kot Pater Pjetrin në këtë punë.

TONI I PRENKËS — E ngatërron kot a e ngatërron plot!

PRENKË GULIA — Qysh flet kështu, or bir?

TONI I PRENKËS — Ja, kështu: ne nuk dimë se shka foli Maxhar Pasha me Pater Pjetrin. (Me një lëvizje të dorës që tregon mërzitje e keqardhje.) Të mos e kishim lënë me shkua deri në sarajet...

PRENKË GULIA — Nuk kishim si e mbanim.

TONI I PRENKËS — Mirë Pater Pjetrin nuk kishim si e mbanim, por Hoshin si e latë. Ah, mor tatë! Po ti, moj Mrikë? Si e le Hoshin me ikë?

(Mrika ul kryet e dënes.)

PRENKË GULIA — Sa i kam folur, or Ton, nuk mund ta marrësh me mend. Ndejtëm deri vonë... Rashë të flej me shpresë se do të ndalej me të takua ty të nesërmet... Në mëngjes dëgjoj nusen që gjimon.

---

1) Syzoj = ballafaqoj.

- TONI I PRENKËS — *(I padurueshëm.)* Dhe sa sahat besë kanë mbetur, or tatë?
- PRENKË GULIA — *(Nxjerr sahatin dhe pasi e këqyr flet me dëshpërim.)* Dhe pak, shumë pak, o bir! *(Mrika rifillon të vajtojë.)*
- PATER PJETRI — *(Hyn i habitur.)* Shka ka nusja që vajton?
- PRENKË GULIA — Vajton të vëllanë, Hoshin e Nurit, që shkoi me u ngujua në trojet e Abdulla Drenit.
- PATER PJETRI — Me e vajtua njeriun për së gjalli është mëkat.
- PRENKË GULIA — Unë të çova fjalë me më ardhë në shtëpi qysh mbrëmë, o Pater Pjetri, kur Hoshi i Nurit ishte këtu. Pata shpresë se fjala jote do t'ja ndriçonte mendjen e megjulluar nga thashethemet. Prej tij dëgjova se fandët paskan zbritur në Gjakovë për t'i dalë krah Maxhar Pashës me një fjalën tënde.
- PATER PJETRI — *(Kundërshton.)* Me një fjalën time? Asnjë fjalë të këtillë nuk ka thënë goja ime. As Hoshi i Nurit e as fandët nuk kanë ardhur në qytet me fjalën time. Ata janë miqtë e Abdulla pashë Drenit, ashtu si Shaqir aga dhe Bajram aga me të tjerë. Unë nuk merrem me kësi punësh. E kam thënë edhe një herë tjetër: jam dorëjashtë.
- TONI I PRENKËS — Edhe sikur të mos e kesh thënë një fjalë të tillë, vajtja jote në sarajet i dha dorë Abdulla Drenit dhe Bajram agës me folë në emrin tënd. Heshtja jote...
- PRENKË GULIA — Të thashë, o Pater Pjetri, se do t'ishte më mirë sikur të mos vije aq me ngut te sarajet...

PATËR PJETRI — Nuk kisha si t'i bëja bisht një ftese nga i pari i vendit. Pastaj takimi ynë ishte aq i shkurtë: folëm gjermanisht, bëmë shaka me theksin tim vjenez, kur ja behën malësorët ashtu si tashmë e dini...

TONI I PRENKËS — Asnjëri nuk e beson se Maxhar Pasha të ka thirrë për mall të gjermanishtes.

PATER PJETRI — (Rëndë-rëndë.) Më kumtoi se Kuvendi i Berlinit e miratoi autonominë e Mirëditës.

PRENKË GULIA — Ne na duhet autonomia e Shqipërisë.

PATER PJETRI — Tashmë duket qartë se Turqia ka dalë në luftë të hapur kundër Itifakut të Prizrenit.

TONI I PRENKËS — Kjo luftë do ta bëjë Itifakun e myslimanëve Lidhje Shqiptare. Veza e gjelbër shpërtheu në Prizren e në Gjakovë... Prej saj dolën shlliga, si theshe ti, o Pater Pjetri, por shqiptonja kastriote. Ato morën fluturimin në të katër anët e Shqipërisë: kah Mitrovica e Preveza, kah Janina dhe Ulqini që të ngrehin çerdhet e veta. (Me keqardhje.) Po ti nuk i sheh shqiptonjat ashtu, si nuk e sheh as veten tënde. Mua më erdhi marre kur të pashë se qysh dole nga sarajet e Abdulla Drenit.

PATER PJETRI — Përse të vinte marre, unë nuk kreva ndonjë punë të papëlqyeshme.

TONI I PRENKËS — Pse dole *incognito*, veshur si malësor? Vetëm Pater Pjetri dhe Adjutanti i Sulltanit u detyruan me veshë petka malësorësh për me dalë nga rrethimi, do të thonë nesër. *

PATER PJETRI — Ndryshe nuk mund të kaloje përmes turmës së përngritur të fanatikëve muslimanë...

TONI I PRENKËS — Ti u bashkove me fanatikët e vërtetë, që e luftojnë Lidhjen Shqiptare: me klerikët e lartë, myftinjtë, ylematë ashtu si u bashkove me Maxhar Pashën, Adjutantit e Sulltanit, Abdulla Drenin... Myderiz Ymer Prizreni, hoxhë Met Koronica, u treguan prijës të vërtetë të malësorëve dhe fusharakëve tanë. Pse të mos dilje edhe ti në krye të besnikëve të tu...

PATER PJETRI — Veshur me zhgunin e priftit, ngjeshur me armët e luftëtarit.

TONI I PRENKËS — Pse jo, si Pal Engjëlli, Pjetër Përlati...

PATER PJETRI — Po, po. Ty të ka joshur këto ditë hoxhë Ahmet Koronica me xhybe e me hutë, me divit e gjarpërushë; prijës i vegjëlimit. Prandaj nuk i ndahesh nga Terzihana në Teqen e Sheshit, nga Mejtepi në Sheqerxhihanen e Sili Bagërit.

TONI I PRENKËS — Sa do të desha mos me u nda prej teje, o Pater Pjetri. Të kishe qenë dje në Zym i rrethuar nga besnikët... Të vije me të shpejtë në Gjakovë dhe t'i mbidhje në kurtin e kishës fandët. «Bijtë e mij», t'u thoshe, «Marxhar Pasha s'është lëtin kryqali, por turk osmanlli, armik i shqiptarëve të krishterë e muhamedanë. Mos shkoni në sarajet e Abdulla Drenit, se ju kanë mashtruar». Ti heshte. I re këmbanës buzëmbremje, besnikët u mblodhën me u lutë. Erdhën edhe fandët. Ti i be-

kove latinisht: Dominus vobiscum!¹⁾ Ata dolën nga kisha dhe vajtën me u ngujua te Abdulla Dreni, Shka i lidhte fandët me parinë e pasur? Ofiqet në punët e shtetit, çifligjet?...

PATER PJETRI — E drejta me mbajtë armët dhe me dalë në luftë njënjë me parinë myslimane, venomet e Mirditës katolike.

TONI I PRENKËS — Venomet e vërteta do t'ja japë Mirditës dhe gjithë Shqipërisë Lidhja Shqiptare.

PATER PJETRI — Ëndrra, ëndrra të marra, që ja u prishën mendjen juve dhe polemët. (*Fillohen të dëgjohen të shtëna*)

PRENKË GULIA — (*Nxjerr sahatin nga xhepi.*) Mbaroi besa!

(*Që matanë ndëgjohet përsëri vaji i Mrikës: Mjera u për ty!...»*)

PATER PJETRI — Ja ku e shputë vendin me këto ëndrra të marra...

TONI I PRENKËS — Po, ëndrra që kanë nisë me u sendërtua përmes këtij pështjellimi thirrjesh, krismash, gjëmësh, tym baroti... Ti nuk beson, ma ke thënë vetë. Je porsi shën Toma. (*Hedh pushkën më krah.*) Eja tashti edhe verë duart në varrët e luftëtarëve të Shqipërisë edhe shiko! Nga kurmet e tyre nuk rrjedh gjaku cirka-cirka, por shkulma-shkulma. Kështu ke për të besuar... Por në daç të shpëlash duart me një shtambë ujë si Pilati, për t'u shfajësuar, ti s'ke për të shpëtuar. Ato duar nuk i shpëlan as Drini në buenë. (*Del.*)

---

1) Zoti qoftë me ju (latinisht)

VEPRIMI V

A. Pamja nga rruga.

Te lisi i rrëzuar përdhe:

Dukja 1.

Mic Sokoli, Malësori I, Malësori II, Malësori III, Malësori IV, Shpendi, Bozaxhiu, Ganiu, Mujë Muhaxhiri e të tjerë.

MIC SOKOLI — (*Ka venë dorën mbi sytë strehë dhe shikon larg.*) Burra, zini vend të gjithë përmbi udhë. Tabori s'është larg.

MALËSORI I — (*Hyn me rrëmbim.*) O Mic Sokoli, Lam Batusha me çon te ty: të ngajuarit në saraje kërkojnë besë për të mbushur ujë te Përroi.

MIC SOKOLI — (*Duke kthyer kokën.*) Tri herë besë u kemi dhënë. Dhe pas çdo bese ata na kanë vrarë përsëri. Besë për ta nuk ka. Kështu ka dhënë urdhër Sulë Vokshi. (*Shikon përsëri larg.*) Shko i thuaj Lam Batushës. (*Malësori del.*)

MALËSORI II — A duket gjë, o Mic Sokoli?

MIC SOKOLI — Asgjë veç një tymi të lehtë, o Sulë Potera.

- MALËSORI III** — (*Hyn me rrëmbim.*) Ali Ibra më çon te ty, o Mic Sokoli. Kerret me bar të thhtë i qasëm te Përroni. Edhe shkallët e gjata i kemi gati.
- MIC SOKOLI** — (*Kthen kryet.*) Vajgurin a e gjetët?
- MALËSORI III** — Nisëm trimat me e mbledhë shtëpi më shtëpi me teneqe në dorë.
- MIC SOKOLI** — I thuaj Ali Ibrit të na presë. Tabori nuk po duket. (*Malësori III del. Mic Sokoli i lëviz dorën për të parë më mirë.*)
- MALËSORI II** — A shikon gjë, o Mic Sokoli?
- MIC SOKOLI** — Një tym... Një kalorës. Po, ai duhet të jetë domosdo: Col Delia. Burra, a merrni vesh se po vjen tabori... (*Dëgjohet troku i një kali.*)
- MALËSORI II** — Po, pasha dheun! Ja behu Col Delia mbi kalë.
- MALËSORI IV** — (*Hyn duke marrë frymë thellë.*) Po vijnë ngadalë, mos kini drojë! Janë të gjithë në këmbë.
- MIC SOKOLI** — Shumë mirë, o Col Delia.
- SHPENDI** — A kishin martina, o Col Delia.
- MIC SOKOLI** — Mos kij dert, o Shpend Hekakeqi: ushtarët e mbretit janë të gjithë me martina.
- BOZAXHIU** — A nuk të thashë unë!
- GANIU** — E ku ta dinte Shpend Hekakeqi se ti paske qenë dhe i ibrikut me bozë, dhe i martinës me lloz.
- SHPENDI** — Se mos Sili Bozaxhiu e ka martinë, hutën që mban në krah. Edhe ai karajfile e ka si unë.
- BOZAXHIU** — Karajfile e kam, po këtu në fushën e Bajram Pashës do ta bëj martinë.
- MALËSORI II** — (*Merr karajfilen e Shpendit në do-*

rë.) Këto karajfile janë armë për trima: ti e mbush me këmbë dhe ai kundërshtari të qëlloni. Martinat janë armë për tutsa. (*Malësorët qeshin.*)

MIC SOKOLI — Kurse armët për trimat e vërtetë janë jatagani e topuzi.

MALËSORI II — E ka thënë gjeto Basho Muji.

SHPENDI — Por edhe ti, o Sulë Potera, paske një martinë belike...

MALËSORI II — E kam martinë vendi, punuar nga Bajram Gorgonica, në Tetovë, hutë shqiptare. (*Përsëri qeshin.*)

MIC SOKOLI — Tashti nisu kah sarajet e Abdulla Drenit, o Sul Potera, bashkë me Col Delinë, se ty të takon prija në mësymje. (*Del Malësori II e Malësori IV.*) Burra, mbushni hutat dhe zini vend që të mos dukeni nga udha. Asnjeri të mos shtjerë pa urdhërin tim! Do të rrekemi me u marrë vesh. Ndoshta midis tyre ka edhe shqiptarë. (*Të gjithë tërhiqen nga skena.*)

Dukja 2

Ushtari I, Ushtari II, Ushtari III, Ushtari IV dhe të tjerë hyjnë në skenë të lodhur, të djer-situr...

USHTARI I — Na mbyti vapa.

USHTARI II — Na kapiti rruga; që nga Mitrovica deri në Gjakovë është goxha rrugë e gjatë. (*Dëgjohet larg ndonjë pushkë e rrallë.*)

USHTARI III — (*I habitur.*) Ore shokë, pa dëgjoni: këtej u bëka luftë.

MIC SOKOLI — (*Hyn te lisi.*) Me ngadalë t'ju them një fjalë, o askerët e mbretit: A ka shqiptarë mes jush?

USHTARI I — Ne shqiptarë jemi, o burri i dheut!
(*Hyjnë malësorët.*)

MIC SOKOLI — E ku po shkoni?

USHTARI II — Këtu, në Gjakovë, na kanë dhënë urdhër.

MIC SOKOLI — Po a e dini përse ju kanë nisur për në Gjakovë?

USHTARI III — Qe tashti po e marrim vesh se u bë-ka luftë..

MIC SOKOLI — Ju kanë nisur për të luftuar me trimat e Lidhjes Shqiptare.

USHTARI III — Shka je kah flet, bre burrë: ne vëlla me vëlla, nuk luftojmë. (*Hedh pushkën për-dhe.*)

USHTARI I — Ne jemi shqiptarë.

MIC SOKOLI — (*Bën disa hapa dhe e përqafton Ush-tarin III.*) Të lumtë goja, o vëlla, (*Malësorët përqaftohen, token duart. Disa ushtarë zhveshin petkat ushtarake. Shpend Hekakeqi shkon e merr martinën, që ka hedhur përdhe Ushta-ri III. Bozaxhiu i përkëdhel armën Ushtarit II. Ai ja len në dorë. Bozaxhiu i gëzuar i lëvdo-het Shpendit; ai i tregon përpara armën e vet të re. Në këtë rrëmuje hyn përsëri Malësori IV.*)

Dukja 3

Të parët dhe Sulë Vokshi, Toni i Prenkës, Met Koronica, Malësori V, Ali Gucia, Hasan Batu-sha e të tjerë.

MALËSORI V — (*Hyn me rrëmbim.*) Po vjen Sulë Vokshi, po vjen Sulë Vokshi! (*Të gjithë drejtohen nga i porsaardhuri.*)

SUL VOKSHI — (*Duke hyrë.*) A jeni burra!

MALËSORË DHE USHTARË — Të paçim me nder,
o Sulë Vokshi!

MIC SOKOLI — Si e sheh, o kryetari ynë, tabori i Mitrovicës u dorëzua. Kur e morën vesh ushtarët se i kishin nisë me u vra vëlla me vëlla, i hodhën armët vetë dhe u bashkuan me ne.

SUL VOKSHI — Ju lumtë, o molësorë! Ju lumtë, o ushtarë! Vetëm kështu, të bashkuar, do t'i bëjmë ballë rrezikut të zi, që na lëshoi mbi krye Evropa. Vetëm kështu, të bashkuar, do t'i ruajmë trojet tona të plota, ashtu si na i lanë të parët. (*Ndryshon tonin.*) Na duam të jetojmë në Shqipëri të lirë, në miqësi të mirë me fqinjët dhe me botën. Por Kralitë e Mëdha e quajnë vendin tonë truall të shkretë, pa zot. Dhe Mbretëria e Stambollës kërkon të mbahet duke ndarë trupin e Shqipërisë copa-copa. Për këtë gjëmë e lidhëm besën shqiptare në Prizren. Shqipëria ka zot, nga trojet tona nuk lëshojmë asnjë pëllëmbë. Ky është betimi ynë, besa jonë e madhe që do të na mbajë më këmbë... Abdulla pashë Dreni me miqtë e tij, duke marrë në ndore Maxhar Pashën, të dërguarin e mbretit, na u shpabesën. Ata u ngujuan duke i dhënë njeri-tjetrit besën. Por çdo besë që bie ndesh me besën e Shqipërisë, është pabesi. Kështu vendosën në Gjakovë luftëtarët e Lidhjes Shqiptare, vegjëlimi. Të marrin vesh edhe krerët e parësimit, që mbahen dorëjashtë... (*Hyjnë Ali Gucia, Hasan Batusha.*)

ALI GUCIA — (*Duke hyrë.*) Jo të gjithë krerët e parisë kanë mbetur dorëjashtë. Ka edhe krerë që, për të mbrojtur trojet e të parëve, u bashkuan me vegjëlimin, o Sulejman agë Vokshi.

SULË VOKSHI — Ashtu është, Ali Pashë Gucia. Ti je ndër ata pashallarë që e duan Shqipërinë.

ALI GUCIA — Unë jam nga ata që i vunë themelin Lidhjes Shqiptare, në Prizren. Kjo është rruga e nderit tonë. Shi për këtë nder zbrita me mbledhë vullnetarë në Rrafsh, i hodha përdehe nishanet dhe tujet e mbretit në sarajet e Abdulla pashë Drenit dhe u bashkova me milletin. A nuk është kështu, o Hasan agë Batusha?

HASAN BATUSHA — Kështu është, o Ali pashë Gucia. E bore fora...

ALI GUCIA — Një herë kemi me vdekë, atëhere le të vdesim si burrat. (*Me keqardhje.*) Vetëm më vjen keq për ata njerëzit tanë, që u ngujuan me Mehmet Ali Pashë Maxharin, mynafikun¹⁾ e Lidhjes...

MET KORONICA — Edhe dora, edhe këmba është e jona, por kur e merr plumbi dhe ajo e mban në mish të saj, ne qëllojmë në dorën, në këmbën tonë plumbin me plumb. Kështu e djegim helmin e armikut në plagë dhe e dëlim trupin nga praja.²⁾ (*Të gjithëve.*) Të lidhim besën, o burra! Asnjë tradhtar të mos dalë i gjallë nga sarajet. Rruga jonë për në Plavë e në Guci shkon nëpër sarajet e Abdulla Drenit. Fjala-fjalë e besa-besë!

TË GJITHË — Besa-besë!

MIC SOKOLI — (*I afrohet Ali Gucisë.*) Ja ku japim fjalën e burrave, o Ali pashë Gucia: sa të laj-

1) mynafiku — intriganti

2) praja — infekcioni

më hesapet me Maxharë; vrik e në kufi te ty do ta ndalim ыryshin. Veç duro e mbahu një javë, sa të presë e thurë opangat fukaraja, se ky Maxhar Pashë erdh papritur edhe kemi zbritur mbathë e z bathë... (*Ali Pashë Gucia e përqafon.*)

SUL VOKSHI — Të lumtë goja, o Mic Sokoli, trojet tona armikut s'kemi më ia lënë pa i mbushë me vorre anë më anë.

MIC SOKOLI — (*I afrohet Tonit të Prenkës.*) Tashti, o mësuesi i çunave na thuaj atë këngën e Pashko Vasës e pastaj t'ja nisim sulmit mbi sarajet.

MET KORONICA — Thuaja ta dëgjojë Rrafshi i Dukagjinit e gjithë Kosova, se për këtë ditë të sotme e shkroi Pashko Vasa.

TONI I PRENKËS — (*I prekur.*)

*O moj Shqypni, e mjera shqypni.
Kush të ka qitë me krye në hi,
Ti ke pasë kenë një zojë e randë,
Burrat e dheut të thirrshin nanë...*

*Por sot, Shqypni, më thuaj si je?
Porsi lisi i rrëzuem përdhë;
Shkon bota sipri më këmbë të shklet
E një fjalë t'ambël kurrkush s'ta flet.*

*Kujt i ban zemra me lanë me dekë
Këtë farë trimëneshe që sot asht mekë,
Këtë nanë të dashtun a do ta lamë
Që njeri i huej ta shklasë me kambë.*

*Nuk, nuk! Kët' marre askush s'e do
Kët' faqe të zezë gjithkush e dro.
Para se të hupet kështu Shqipnia
Me pushkë në dorë le t'desi trimnia.*

MIC SOKOLI — *(I papërmbajtur.)*

*Coniu shqiptarë, prej gjumit çoniu,
Të gjithë si vllazën në i besë shtrëngoniu!*

TË GJITHË — *Para se të hupet kështu Shqipnia
Me pushkë në dorë le të desi trimnia!*

SUL VOKSHI — *Na qoftë kjo fjala e Pashko Vasës
këngë majekrahut, piskamë e batare push-
kësh. Përpara, o burra!*

(Dalin.)

*C. Pamje nga sarajet e Abdulla Drenit. Kona-
ku i miqve.*

Dukja 1

*Abdulla Dreni, Shaqir Aga, Bajram Aga, Ho-
shi i Nurit qëndrojnë në divan gjysmë shtrirë
edhe përtrolli, armët i kanë pranë. Dëgjohet
një krisëm e rrallë. Më vonë Hanmi i Pashës,
Mehmet Ali Dreni.*

ABDULLA DRENI — *(Me kryet varur përdhé.)* Be-
sën që kërkuam për ujë nuk na e dhanë... Edhe
trimat që dërguam natën nëpër terr te Përro-
ni nuk u kthyen.

BAJRAM AĞA — *Mbetën atje.*

SHAQIR AĞA — ... Ose kaluan matanë. Na u dogj
shpirti për ujë...

HOSHI I NURIT — Gushti i sivjetëm ishte i thatë.

Dy herë e kam ujitur kallamboqin. Desha t'i fut ujët edhe një herë të tretë, por erdh lajmësi yt, o Bajram Aga. Nuk pata kohë. Edhe vjeshta e parë nisi e thatë. Kush e di si do të jetë vyshkur në këto ditë vape e thatësie. Kalliri do të mbetet i vogël, pa bukë. Ujët është jetë...

SHAQIR AGA — Thatësia është vdekje. Ne po thahe-mi, po vdesim ngadalë.

HOSHI I NURIT — Njëriu dalka mendsh prej etjes, or burra. Shka më ndodhi mbrëmë me trimat e Fandës. Tek bartnin disa shokë me varra, njerit prej trimave iu mbushën grushtat me gjak. I afroi te buzët dhe desh me pi.

SHAQIR AGA — Gjak?

HOSHI I NURIT — Po gjak. Por gjaku nuk ta shuan dot etjen. Sikur pi shëllirë...

(Hanmi i Pashës hyn nga dera e brendshme në konakun e miqve.)

ABDULLA DRENI — Pse ke dalë nga haremi?

HANMI I PASHËS — Po kërkoj çunin.

(Mehmet Ali Dreni zbret nga shkallët me një dorë pas shpine.)

ABDULLA DRENI — *(I bën me dorë.)* Ja tek e ke. *(Të birit.)* Shka po mësheh ashtu, o Mehmet Ali?

MEHMET ALI DRENI — Asgjë, babë, një kokërr dardhë.

ABDULLA DRENI — Si nuk ke marre, or bir. Ne ja kemi lënë mikut ato dardha. A merr vesh se qysh tri ditë na ka rrethuar mileti dhe ne po luftojmë për këtë mik. Kemi tri ditë që

luftojmë me plumbat, me urinë, me etjen.
Qëndrojmë e mikun nuk e lëshojmë. Më mirë
me vdekë si burrat, se me çartë besën. Edhe
ti vete i vjedh dardhën e fundit.

MEHMET ALI DRENI — (*Kundërshton e kafshon
dardhën.*) Pse nxelesh, o babë, unë vetë i
mblodha dardhat përmes plumbave.

ABDULLA DRENI — E mandej... Të koritemi për një
dardhë. Miku është mik.

MEHMET ALI DRENI — Miku është mik për ne, por
për ata është armik. Dhe nuk e kane keq. Sa
shkeli në Kosovë, na vuri pishën, na dogji për
ujë. Unë dua ujë, nuk duroj dot.

ABDULLA DRENI — (*I zemëruar ngrihet në këmbë.*)
Edhe ti të ma thuash këtë fjalë. Unë po vri-
tem, po vdes këtu për një nder. Mos të ta le
një vregën,¹⁾ mos të të thotë kush se ty të ka
koritë baba; ti më thua se u dogja për ujë. Hiq-
mu prej sysh, o bimë e keqe. Mos të të shoh
më. S'je nga gjaku i Drenajve të Gjakovës, ti
je nga qumështi i Bogollajve të Pejës.

HANMI I PASHËS — (*E merr nën mbrojtje të birin.*)
Mos ma shaj çunin për një kokërr dardhë,
o burrë. Është i njomë e nuk duron si të rri-
turit. Mjaft më. A nuk e shikon se ku na fute!
...Vetë i ke fajet. Kot i përgojon edhe njerëzit
e mi..

ABDULLA DRENI — (*Me mlllef.*) Ata njerëzit e tu
ma lanë kopil në derë Mehmet Ali Pashën.

HANMI I PASHËS — (*Pa u tërhequr.*) Mua nuk ma
mbush mendjen. Mehmet Ali Pashë Maxha-
rin nuk ta la kush në derë ty. E ke pasur mik

1) Vregë — njollë.

të zemrës që kur ishe i ri në ushtrinë e mbretit. E ke nderuar si pejtkamber. Ndryshe nuk ja vije emrin djalit Mehmet Ali. Kujtohu mirë e mos i a hidh fajin parësimit të Pejës. Ata nuk e morën në ndore të dërguarin e mbretit, se u trembën nga Haxhi Zeka e vegjëlimi. Ti dole trim dhe na e prure në shtëpi. Mbaje tashti e mos u tut.

ABDULLA DRENI — Unë nuk tutem dhe e mbaj, mua më thonë Abdulla Dreni. Unë nuk tundem as nga Sulë Vokshi, Haxhi Zeka dhe polemë. Merrë çunin e mbyllu në harem. Atje e keni vendin.

HANMLI PASHËS — (Të birit.) Të shkojmë, o bir, dhe të durojmë. Për mikun të zë nderi, të zë edhe qederi. Të mirat e pashallëkut i shijiam, t'i shijojmë tashti edhe të këqiat. (Dalin.)

Dukja: 2

Abdulla Dreni; Shaqir Aga; Bajram Aga, Hoshi i Nurit.

ABDULLA DRENI — (I zemëruar.) Në këtë të keqe të madhe edhe gruaja edhe evlati m'u shpabesën, pa le miqtë e dashamirësit.

SHAQIR AGA — (Rreket ta qetësojë.) Mos e prish gjakun, grua është.

BAJRAM AGA — Edhe çuni është i njomë, Abdulla pashë Dreni, se di, aq iu zemëro.

HOSHI I NURIT — Për miq e dashamirë të tjerë, nuk dijmë shka me të thanë. Ne të kemi pasur mik e do të kemi mik deri sa të vdesim.

ABDULLA DRENI — Hej sa miq ka pritë e ka përcjellë ky konaku im, o burrat e dheut. Disa

prej tyre ishin këtu deri përpara pak ditësh. Me të krisur huta u bënë def. Ikën me nga një mëtim,¹⁾ me një premtim e s'u kthyen më. Edhe ai sejmeni im, Masar Aga, një hiç prej hiçi, që me bëra njeri, iku dhe më la vetëm. Sa ndere e përfati²⁾ ka bërë ky Abdulla Dreni, ju nuk e dini... Edhe ato shkuan kot.

SHAQIR AGA — Ata ishin miq për fiq.

ABDULLA DRENI — Unë desha t'i kisha sot... Nga tërë ajo mori me lajkatarë dhe puthadorë vetëm ju më mbetët miq të vërtetë, miq të besës.

Ju qofsha falë së nuk ma thyet zemrën. (*I kap për supash Shaqir agën dhe Bajram agën.*) Tani ni të pajtohemi këtu në konak të mikut tuaj.

HOSHI I NURIT — Bukur mirë e ke thënë këtë fjalë, o Abdulla Dreni.

SHAQIR AGA — Hej, or burra, unë erdha në këtë konak me pajtua Abdulla pashë Drenin me krerët e polemët. Kjo ishte hasmëria e madhe. Hasmëria ime me Bajram agën nuk prishte punë.

BAJRAM AGA — Ne qyshkur erdhëm në konakun tënd.

ABDULLA DRENI — (*Shaqir Agës.*) Mos ma thyej zemrën.

SHAQIR AGA — (*Me dëshpërim.*) Unë e kam zemrën copë, ndarë më dysh: gjysmën e kam matanë Përronit me bajrakun, dhe gjysmën në këtë anë të Përronit, në konakun tënd. As dheu nuk do të më tretë.

(*Dëgjohet një batatë pushkësh dhe brohori*)

1) Mëtim — pretendim

2) Përfati — gosti.

tje. Maxhar Pasha zbrerë shkallët e ligshtuar dhe i trembur. (U shprehë me një shprehje të fortë të urrejtjes.)
Dukja B.

Abdulla Dreni, Shaqir Aga, Bajram Aga, Hoshi i Nurit, Maxhar Pasha.

MAXHAR PASHA — Jemi keq, o miqtë e mi. Tash-ti e ndjej se jemi keq me të vërtetë. Kryengritësit hynë në kazerimat e taborit. Askerët i ngrijnë, i vranë. Ata që u dorëzuan, i zhveshën në brekët dhe i nisën përmes kasabasë. Ushtrtarët e mbretit zhveshur me brekët e me këmbë mishët. Qamet! Tash-ti mbetëm vetëm, mbetëm keq!

SHAQIR AGA — E kur paskemi qenë mirë?! Kemi tri ditë e tri net që luftojmë pa bukë e pa ujë.

BAJRAM AGA — Dhe do të luftojmë derisa të na rëkëtijë gjaku ndër dejë.

ABDULLA DRENI — (*Merr Maxhar Pashën për krahu dhe e ul në divan për zemërsisht.*) Rri këtu! Kemi edhe të tjerë trimë që na mbrojnë. Ti mos kij drojë sa jemi gjallë ne! Nuk të gjen asgjë e keqe! (*Hoshi të Nurit i ve dorën mb' sup.*) O Hoshi i Nurit, me trimat e Fandës hip në kullën matanë dhe mbrona konakun nga malësorët. Mos na hyjnë këtu brenda papritur.

HOSHI I NURIT — (*Merr pushkën në dorë.*) Atë punë e kam në dorë vetë, o Abdulla pashë Dreni.

(*Del. Dëgjojen disa të shtëna të forta, pastaj qetësi.*)

ABDULLA DRENI — Hej, të lumtë dora, o Hoshi i Nurit! Këta trimat e Fandës ma zbardhën faqen, or miqtë e mi.

MAXHAR PASHA — (*Sikur bisedon me vetveten.*)

Kjo është kryengritje, kryengritje e milletit. Ashtu si në Evropë, në Paris, harbutët e pabukë, zanatçinjtë shtrembalakë, bakallët ziliqarë, fshatarët morramanë, malësorët e pagdhendur: turma me xahilë të thërret, të shan, të vret... Dhe paria e sojllinjve të qullët hap udhë, nguron të godasë me grushtin, e hekurt të dhunës të përngriturit, krenëzit e vegjëlisë, fundërrisë. Dhe bëhet ashtu si thonë, si klithin kryengritësit: fisnikët në qenef, në satër, në varr! Vëllon tëm ti, Perandori Otomane, kishe mbetur e pabukur prej kur prej kur nga kjo lëngatë, murtajë, tërbimi i milletit. Ishte xheneti ynë mbi dhe, por papritmas në një muarrebe na u bë xhenem. Si mjerë ne! Jemi në mëshirë të milletit. As vilajeti, as qendrimi, nuk na shpëton. Medet! Allah selamet! (Ngre duart për pjetë duke u falur dhe ngjitet për pjetë shkallëve.)

ABDULLA DRENI — (Rrëmben pushkën dhe zë frëngjishtë.) (Në ngjijnë.) Ne, nuk do të dorëzohemi si fisnikët e Evropës, o Mehmet Ali Pashë, as si ata asqerorët në anadollakë, që i vunë përpara në brekët e këmbëve në këmbështet. Të gjallë, nuk jepemi! Do ta shprehim simlëkurën shumë shtrenjtë! (Qëllon disa herë në ajër.) Nga dera e brendshme hyn Hanmi i Pashës, shës me Mehmet Ali Drenin për krahu.)

Dukja 4
Abdulla Dreni, Shaqir aga, Bajram aga, Maxhar Pasha, Hanmi i Pashës, Mehmet Ali Dreni, Mehmet Ali Dreni, Malësori Fand, Pas të shtënavë të prasme në konak: është qetësi. Kjo qetësi prishet nga zhurma e një gjymi, kove të zbrazët që godasin me këmbë të porsaardhurit.

ABDULLA DRENI — *(I shqetësuar.)* Po ju? Shka doni këtu?

MEHMET ALI DRENI — *(I këputur.)* Ujë, ujë, ujë! *(Rrëzohet në divan.)*

HANMI I PASHËS — *(E trembur.)* Në konakun tonë nuk mundëm me qëndrua me gjatë. Na hypën malësorët mbi pullaz dhe na vunë zjarrin. Na verboi tymi na mori frymën.

ABDULLA DRENI — Po hyzmeqarët ku vanë?

HANMI I PASHËS — Hyzmeqarët! Ca u vranë, ca morën arratinë nëpër tym e flakë. Vetëm ne mbërritëm këtu të gjallë, duke shkelur mbi të vrarët dhe të plagosurit në oborr.

ABDULLA DRENI — *(I befasuar.)* Shka je kah thua, moj grua!

HANMI I PASHËS — Qe kështu si të them unë ësh-të puna: jemi në buzë të greminës. Pa nxirr një shami të bardhë në dritare dhe lyp besë për djalin dhe për mua.

ABDULLA DRENI — *(Ngurron.)* Tri herë kam lypur besë dhe miletë ma ka dhënë, për të katërtën herë nuk lyp, se kam marre. Ta dij se vdes që tashti. Ku të vdes unë, vdes edhe ti me djalë.

HANMI I PASHËS — *(E zemëruar sa s'ka.)* Ti ke dalë mendsh, or burrë. Qysh të vdesë djali!

MEHMET ALI DRENI — *(Si në jerm.)* Unë do të vdes për ujë. Unë po vdes për ujë... *(Qetësi. Dëgjohej fërshëllima e shkurtër e disa plum-bave që ngulen në mur brenda konakut. Abdulla Dreni shqetësohet dhe shtje sytë nga dera e brendshme, ku hyn malësori fand.)*

ABDULLA DRENI — *(Niset kah dera e brendshme.)* Shka ka Fanda që u shurdhua, bre burra?

MALËSORI FAND. — U varrua Hoshi i Nurit, o Abdulla pashë Dreni.

ABDULLA DRENI — Qëndroni si trimat, o djemtë e Fandës. Gajret! *(Del nga dera e brendshme. Bajram Aga i bie pas, Shaqir Aga ruan frëngjitë e jashtme me dyfek në dorë, ndërsa Maxhar Pasha zbret përsëri.)*

MEHMET ALI DRENI. — *(Me dëshpërim.)* Ah, moj nënë, im atë i ka dhënë besën Maxhar Pashës, prandaj do të bëjë kurban veten e vet, djalin, gruan, shtëpitë... Unë do të vdisja që tashti i lumtur, vetëm të ngopesha njëherë me ujë. Ujë, ujë, ujë! Përroni rrjedh ujë të kulluar, gungullon: glu, glu, glu!... Tërë natën nuk më ka zënë gjumi nga gurgullima e ujit: glu, glu, glu!... *(Ngrihet më këmbë dhe drejtohet kah dera e jashtme. Shaqir Aga nuk e vë re.)* Do të hidhem nga dritaret të Përroni. Nuk mund të duroj më. Më mirë vdes prej plumbit, se prej etjes.

HANMI I PASHËS. — *(Përpiqet ta përmbajë.)* Qyqja, çuni!... *(Pëngohet pas një kove bosh dhe rrëzohet.)* Mos, Mehmet Ali, se do të të vrasin. *(Në këtë kohë Maxhar Pasha zbret poshtë dhe kthen kryet i habitur të shohë çfarë po ndodh. Bajram Aga hyn nga dera e brendshme dhe i turret pas Mehmet Ali Drenit që ka dalë jashtë. Malësori fand pas tij.)*

BAJRAM AGA. — *(Me dëshpërim.)* Ku vete, or çun! *(Del. Qetësi. Dëgjohej një zë që jashtë: «Prite, prite, o Bajram aga!» Dhe një e shtënë pushke, pastaj një tënkim! «Ah!» Qetësi.)*

SHAQIR AGA. — *(Lëshon pushkën nga dora.)* E vranë edhe Bajram Agën. *(Niset të dalë jashtë.)*

Te dera e jashtme takohet me malësorin fand,
i cili po sjell Bajram Agën e plagosur. Ndër-
kohë nga dera e brendshme hyn Abdulla Dre-
nit. Dy të parët e shtrijnë në divan Bajram
Agën që vdes menjëherë. Mehmet Ali Dreni
hyn me sytë të zgurdulluar nga tmerri.)

ABDULLA DRENI — (Shikon rreth e qark i hutuar.)
Shka ndodhi?

HANMI I PASHËS — (Mezi mbahet me këmbë.) Çuni
u nis kah Përroi...

ABDULLA DRENI — (Me habi dhe hidhërim.) Na
vranë Bajram Agën, mikun e besës! (Mehmet
Ali Drenit.) Që! Atë miqtë e tu na e vranë.

Ata na e vranë Bajram agën, Hoshin e Nurit!

MEHMET ALI DRENI — (Flet si në kallapi.) Shqip-
tarë me vllazënjeni t'u vra... kam fe... din, din,
din! (Ec si i dehur, pastaj rrëzohet pranë
Hanmit të Pashës duke bëlëzuar.)

HANMI I PASHËS — Ah, unë e mjera, më doli
mendsh djali!

SHAQIR AGA — Të gjithë në kemi dalë mendsh,
Hanmi i Pashës!

MAXHAR PASHA — (Urdhëron me dorë malësorin
fand.) Bjermë këtu një kovë ujë!

SHAQIR AGA — (Me habi dhe keqardhje.) Edhe ky
nuk është ndër mend. Ku ta gjejmë kovën
me ujë! Na përvitemi për një pikë ujë.

ABDULLA DRENI — Mehmet Ali Pasha kërkon një
kovë uji të zbrazët. (Malësori fand merr një
kovë uji dhe ja çon përpara Maxhar Pashës.)

MAXHAR PASHA — (Merr një trastë, që ka pranë
dhëre derdh në kovë.) Këtu janë gjashtë mijë
grosh. Kush është i zoti të ma sjellë plot me
ujë, ja kam falur (I tregon malësorit fand.) Një

...kovë me flori për një kovë ujë! (Malësori Fand
 ... ngurron për të marrë kovën.) Në qoftë se asnjë-
 ...ri prej jush nuk guxon, u kërkonti besë kryengri-
 ...tësve dhe ja u lëshoni me litar nga dritarja: një
 ...kovë ujë për një kovë flori. (Malësori fand e
 ... merr kovën dhe del. Qetësi. Dëgjohet një zë
 ... që bërtet nga brenda? «Besë-besë!» Qetësi.
 ... «Besë-besë!» Maxhar Pasha ju dërgon një
 ...kovë me flori për një kovë ujë! Maxhar Pa-
 ...sha ju kërkon një kovë ujë për një kovë me
 ...flori!» Që jashtë përgjigjet një zë: «Ujë e
 ...krojeve tona nuk blëhet me flori!» Gërvima e
 ...çikrikut. Malësori fand kthehet me kovën në
 ...dorë te Maxhar Pasha.)

MALESORI FAND — Asnjëri nuk e preku me dorë.
 ... (Lëshon kovën përdhe dhe del.)

MAXHAR PASHA — (Me kovën në dorë.) Gjashtëmi-
 ...jë grosh një kovë ujë. Kurrë ndonjëherë nuk
 ...ka kushtuar kaq shtrenjt ujët. Një kovë ujë
 ...për një kovë me flori... Por floriri e paska hu-
 ...bur vlerën në këtë vend. Asnjëri nuk e prek
 ...me dorë. Asnjëri nuk e lakmon. Më duket si
 ...gudi. Unë jam djegur tërë jetën time për flori,
 ...ashtu si digjem sot për ujë. Flori, fuqi... Fuqi,
 ...flori... (Mbush grushtin me flori.) Sa më ke-
 ...ni joshur në jetë: nga Magdeburgu në Stam-
 ...boll. Dhe tashti së prami zyra e ministrit, e
 ...vezirit, çifliku i bukur buzë dëtit... Qyshi më
 ...humbën papritur nga Prizreni në Gjakovë.
 ...Medet!... Jo, jo, jo! Nuk është e mundur që
 ...floriri ta ketë humbur vlerën. Ata që na rre-
 ...thojnë janë të çmendur, janë tërbuar... (E
 ...shtje floririn në trastë përsëri duke shikuar
 ...rreth e rrotull me drojtje.)

SHAQIR AGA — (Mezi mbahet më këmbë, por tërë mëllëf.) Të tërbuanit nuk janë ata jashtë, jemi ne të etjunit për ujë, ne që ulemi të shuajmë etjen në pellgjet e gjakut, në plagët e shokëve dhe pijmë, por etjen nuk e shuajmë dot... (Rrëzohet pranë Bajram Agës e ngrihet më gjunjë përsëri.) Unë, nuk do të pij gjakun tënd, o Bajram aga; gjaku ynë është i njelmët, i helmët. Nje ky, i dërguari i mbretit, erdhi si qen i tërbuar nga Stambolli dhe na kafshoi në besët, na helmoi, na tërbol... Ne jemi të tërbuar, prandaj na ngujuan në këto saraje derisa të vdesim, që të mos kafshojmë të tjerë... (Ngrihet më këmbë.) Dhe kështu mbyllet jeta jonë andrallë dhe bëhet për ata që do të vijnë përrallë: «Të mos e japin besën e shqiptarit pa e peshuar në të mirë e në të liq, nën miq e armiq. Dhe ai që do t'u trokasë në derë, ta ketë zemrën e dliurë, përndryshe do ta pësojë si Maxhar Pasha dhe ata që i vanë pas! Se ndera lyp nderë dhe besa lyp besë!» (Rrëzohet përdhe i këputur.)

MAXHAR PASHA — (Niset nga dera e jashtme). Është e kotë të qëndrojmë në konakun tënd, o Abdulla pashë Dreni. Ju mora më qafë. Unë do të dalë me u dorëzua te kryengritësit që të shpëtoni ju. Të më ndodhë shka të më ndodhë, ky paska qenë taksirati im.

ABDULLA DRENI — (I del përparë.) Mbahu, burrë, Mehmet Ali pashë! Mos shko si çjapi te kasapi; ata do të vrasin sa të hapësh derën. Ta kishe patur këtë mendje që në fillim, të përcillja vetë sipas kanunit. Tashti është te-

për vonë. I zoti i shtëpisë e ka për detyrë të mos e lëshojë mikun. Ai i del rrezikut përparë me kraharor dhe e mbron mikun. (Përpitur dëgjohet një batore pushkësh, piskamë dhe kënga e majekrahit:)

«Sulë Potera i Oruç Hasës,
Mblidhi djelm e sulu Pashës...»

HANMI I PASHËS — (Ngre kryet e tmerruar.) Bobo! Na hynë brenda!

ABDULLA DRENI — (Qëllon me pushkë.) Në këtë shtëpi jam zot unë. (Bie.)

MAXHAR PASHA — (Niset kah dera.) Ja ku më keni Lailaheil allah ve Muhamedyn resullah! (Duke u falur bie edhe ai. Pamja errësohet, në mes të piskamëve e të shtënave.)

Dukja 5

Malësorë, Hanmi i Pashës, Mehmet Ali Dre-
ni, Mic Sokoli, Toni i Prenkës, Sulë Vokshi e
të tjerë.

MALESORI I — Ky paska qenë Maxhar Pasha!

MALESORI II — Edhe në çastin e vdekjes u rrekë me na rrejtë me shehadetin e tij.

MALESORI III — Po këta shka janë? Nuk shoh dot nga tymi.

HANMI I PASHËS — Unë jam grua, ky është im bir. Veni dorë në zemër.

MALESORI II — Mos u tut, ne nuk vrasim gra dhe fëmijë. Merri, o Mujë Muhaxhiri këta fëmijë e nxirri jashtë, se do të mbyten nga tymi.

(Mujë Muhachiri i merr Hanmin e Pashës dhe Mehmet Ali Drenin dhe dalin.)

MALESORI I — Ky qenka Abdulla Dreni. Paska marrë një plagë të madhe në kofshë. Po ky?

MALESORI III — Bajram aga i vdekur. Që edhe bajraktari ynë, Shaqir aga. Qenka gjallë. O burra, ta nxjerrim jashtë.

MALESORI II — Të gjithë ne këtu jemi tanët. Ta mbulojmë me një gunë. (I hedh gunën përsipër. Hyjnë malësorë të tjerë. Tymi është shtuar.)

MALESORI IV — Paska shumë tym. Po ju atje shka mbuloni, o burra!

MALESORI II — Një shok të plagësuri.

MALESORI V — Këtu paska vdekur bajraktari ynë. Haj, o Bajram aga, për një nishan bimbashi e le kokën në sarajet e Abdulla Drenit.

MALESORI VI — Mos na bëni ndonjë dredhi, o burra. Druaj se ai i mbuluar me gunë është bajraktari juaj; Shaqir aga. Pa zbuloheni ta shikojmë.

MALESORI III — Mos e prek, se ta shkrepë.

MALESORI VI — As unë nuk ta kursëj.

MALESORI I — Me ngadalë, bre burra, se kështu do të vritemi. (Ndërkohë hyn Mic Sokoli dhe drejtohet të malësorët që po grinden mbi trupin e Shaqir agës të mbuluar me gunë.)

MIC SOKOLI — Shka këni që po grindeni. A nuk e lidhëm besën fis me fis dhe i lamë gjaqet dhe vjetra?

MALESORI V — Por ne e lidhëm besën që të mos koka lemë të gjallë asnjë tradhtar, të ngujuar në

...saraje me Maxhar Pashën. Edhe bajraktarët tanë...

MIC SOKOLI — Fjala, fjalë, e besa, besë.

MALESORI V — Atëhere le ta zbulojnë atë shakullin që kanë mbuluar me gunë. Është një shok i plagosur apo Shaqir aga, që kërkoni me na e mëshfë. Që ku është bajraktari i vrarë. Ai atje është bajraktari juaj.

MALESORI III — Ne nuk e lëshojmë.

MALESORI VI — As ne nuk e lemë të dalë i gjallë nga konaku. Për këtë zjarr vritemi!
(*Malësorët i drejtojnë hutat njeri-tjetrit. Mic Sokoli hyn në mes të tyre.*)

MIC SOKOLI — Mos, bre burra, se kështu do të na shtini përsëri në gjak. Këtë punë do ta kryej unë. (*Nxjerr calinat nga brezi.*) Më mirë të digjen dy bajraktarët se dy bajrakë.
(*I shtie Shaqir agës të mbuluar me gunë.*)
Nuk kisha si t'ja bëj ndryshe, o i pari i fisit. Ti vetë më the me t'i shprazë këto dy calinat e tua në kraharor, po t'i thyeje besën fisit. Dhe unë t'u binda. (*Malësorëve.*) Delni jashtë, o burrat e dheut dhe lajmëroni miletin se lufta mbaroi. (*Sarajët flakërojnë, Hyn Toni i Prenkës me rrëmbim.*)

TONI I PRENKËS — Sarajet po digjen, o Mic Sokoli, nxito të dalim jashtë. (*Mic Sokoli nuk lëviz, Toni i Prenkës afrohet.*) Shka ka që rri si i mpitë, bre burra?

MIC SOKOLI — Me dorën time vrava të parin e fisit, Shaqir agën.

TONI I PRENKËS — A duhej ta vrisje ti domosdo?

MIC SOKOLI — Pol të mos të vrisja unë do ta dëni-
ste një malësor i fisit tjetër dhe do të binim
në gjak.

TONI I PRENKËS — Edhe unë për me ardhë deri te
ty, in u desh ta kapërxej kurmin e pashpirt
të tim kunati, Hoshit të Nurit. *(Te dera e
jashtme hyn Sulë Vokshi i ndjekur nga di-
sa malësorë, ndër ta edhe këngëtari me lahu-
të.)*

SULË VOKSHI — Që ai i huaji, Maxhar Pasha, dhe
ky tradhtari ynë na ndanë, na vranë, na su-
all këtë gjëmë. Ata deshën me çdo kusht të
na lenë në një rrugë pa krye, në errësirë...
Por kombi shqiptar është i vendosur të dalë
në dritë. Dhe Lidhja e tij ka gjetur rrugën
që do të na shpjerë në Shqipërinë e lirë.

MIC SOKOLI — A do të kemi rrugë të gjatë?

TONI I PRENKËS — Që të mbërrijmë në Shqipëri-
në e lirë, duhet të shkojmë nëpër shumë shti-
gje të vështira e nëpër saraje të tjera me
flakë. Ky është vetëm fillimi.

SULË VOKSHI — *(I kap për supash dy të tjerët:)*
Vërtet fillimi, por që tashti e shohim qartë
se e tumbarëm polemin në një rrugë të
drejtë. Prandaj nuk na vjen keq edhe sikur
të vdesim. Nga theroria jonë do të rilindë
Shqipëria.

KENGETARI — (Këndon me lahutë:)

«Krisi pushka, u dridh Gjakova,
Në kambë u çua Rrafshi dhe Kosova,
Besa-besë asht lidhun sot trimnia,
Nji pëllambë tokë s'e lëshon Shqipnia»

Mbarim